

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาหลักการ ทฤษฎี เอกสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแบ่งออกเป็นหัวข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ความคิดสร้างสรรค์

- 1.1 ความหมายของความคิดสร้างสรรค์
- 1.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์
- 1.3 กระบวนการคิดสร้างสรรค์
- 1.4 องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์
- 1.5 พัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย
- 1.6 คุณลักษณะของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์
- 1.7 การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
- 1.8 การสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
- 1.9 เครื่องมือที่ใช้ในการวัดความคิดสร้างสรรค์

2. การจัดการเรียนการสอนระดับปฐมวัย

- 2.1 สาระสำคัญของหลักสูตร
- 2.2 เป้าหมายพัฒนาการของเด็กปฐมวัย
- 2.3 โครงสร้างเนื้อหา
- 2.4 การจัดกิจกรรมของเด็กปฐมวัย
- 2.5 กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

3. กิจกรรมการวาดภาพสำหรับเด็กปฐมวัย

- 3.1 ความหมายของการวาดภาพ
- 3.2 ความสำคัญของกิจกรรมวาดภาพ
- 3.3 พัฒนาการในการวาดภาพของเด็กปฐมวัย
- 3.4 กิจกรรมการวาดภาพเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

4. การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม

- 4.1 ความหมายของกลุ่ม
- 4.2 ประโยชน์ของการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม
- 4.3 การเข้าร่วมกลุ่มของเด็กปฐมวัย
- 4.4 กิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่ม

5. ชุดการสอนและชุดกิจกรรม

- 5.1 ความหมายของชุดการสอน
- 5.2 แนวคิดและหลักการของชุดการสอน
- 5.3 องค์ประกอบของชุดการสอน
- 5.4 ประโยชน์ของชุดการสอน
- 5.5 ประเภทของชุดการสอน
- 5.6 ขั้นตอนในการผลิตชุดการสอน
- 5.7 ชุดกิจกรรม

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 6.1 งานวิจัยในประเทศ
- 6.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ความคิดสร้างสรรค์

1. ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

การศึกษาเรื่อง ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ได้กระทำกันอย่างแพร่หลายในรอบ 20 กว่าปีที่ผ่านมา และมีผู้ให้คำนิยามของความคิดสร้างสรรค์ ไว้ในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

กิลฟอร์ด (Guilford. 1950 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี. 2545 : 3) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถทางสมองในการคิดได้หลายทิศทางหรือแบบอเนกนัยและความคิดสร้างสรรค์นี้ประกอบด้วยความคล่องในการคิด ความคิดยืดหยุ่น และความคิดเป็นของตนเอง โดยเฉพาะคนที่มีลักษณะดังกล่าวจะต้องเป็นคนกล้าคิด และมีอิสระในการคิด

ทอแรนซ์ (Torrance. 1962 : 16-17) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของบุคคลในการคิดสร้างสรรค์ผลิตผล หรือสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ที่ไม่รู้จักมาก่อนซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้อาจจะเกิดจากการรวมเอาความรู้ต่างๆ ที่ได้จากประสบการณ์เชื่อมโยงกับสถานการณ์ใหม่ๆ

วอลลาซและโคแกน (Wallach and Kogan. 1965 : 13-20) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถที่จะคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งกับเรื่องอื่นๆ ได้ยังคิดได้มากเท่าไรยิ่งแสดงถึงศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์มากเท่านั้น

ปิยกมล เปล่งอรุณ (2540 : 8) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์หมายถึงความสามารถของบุคคลในการผสมผสานความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่มาใช้ในการแก้ปัญหาหรือคิดค้นสิ่งใหม่ๆ ด้วยวิธีการที่แปลกใหม่ไม่ซ้ำแบบเดิม ซึ่งอาจอยู่ในรูปของขบวนการคิด หรือพฤติกรรมที่

บุคคลแสดงออกมาหรืออาจอยู่ในรูปของผลิตภัณฑ์ ความสามารถด้านนี้มีอยู่ในตัวบุคคลของแต่ละคนในระดับที่แตกต่างกันและสามารถพัฒนาขึ้นได้ด้วยการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสม

วราภรณ์ รักวิชัย (2540 : 159) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับมนุษย์เป็นความสามารถในการปรับตัวและรู้จักการคิดแก้ปัญหาต่างๆ เฉพาะหน้าได้อย่างรวดเร็ว

เลิศ อานันทนะ (2541 : 159) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถในการคิดและทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะที่เสี่ยงและท้าทาย เพื่อสร้างสิ่งที่ไม่ซ้ำแบบใคร โดยไม่ได้หวังรางวัลหรือสิ่งตอบแทนใดๆ

ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2543 : 44) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ในการจินตนาการและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

เกษร ชิตะจारी (2543 : 11) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นความคิดที่เป็นมนโทัศน์ที่จะสร้างสรรค์งานออกมาให้มีความพิเศษพิสดารที่แตกต่างไม่ซ้ำแบบใครและไม่มีใครคิดถึงทั้งในด้านความคิดรูปแบบผลงานจะสะท้อนออกมาโดยสอดแทรกความคิดที่เป็นอิสระไม่ซ้ำแบบใคร

พิสุทธิพร น่าใจ (2544 : 105) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นการสร้างและการคิดค้นสิ่งใหม่ด้วยวิธีการกำหนดมุมมองหรือผลแห่งการกระทำที่ผิดแปลกออกไป

อรจิรา จะแบริรัมย์ (2545 : 12) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถทางสมองที่คิดโดยใช้จินตนาการได้อย่างกว้างไกลหลายทิศทางมีปริมาณมากและเป็นความคิดที่แปลกใหม่อันนำไปสู่การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งแปลกใหม่ สามารถส่งเสริมและพัฒนาขึ้นได้โดยการจัดสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ให้เหมาะสม

บุญสม ลอยบัณฑิตย์ (2547 : 9) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์หมายถึงความสามารถทางสมองของบุคคลในการคิดเชื่อมโยง สัมพันธ์ได้อย่างรวดเร็วโดยการบูรณาการจากประสบการณ์เดิม ให้เป็นการสร้างสรรค์งานออกมา ให้มีความพิเศษเป็นแนวคิดใหม่ที่ผิดแปลกแตกต่างออกไป เพื่อให้เป็นสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่าความคิดสร้างสรรค์หมายถึงความสามารถเฉพาะบุคคล ที่สามารถคิดสร้างสรรค์งานหรือประดิษฐ์คิดค้นสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ด้วยวิธีการไม่ซ้ำแบบเดิม ซึ่งอาจจะแสดงออกมาในรูปของผลผลิต และสามารถที่จะคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งกับเรื่องอื่นๆ ได้ ความคิดสร้างสรรค์สามารถส่งเสริมและพัฒนาได้ด้วยการจัดสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์อย่างเหมาะสม

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้แนวทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ไว้ต่างๆ กันและทฤษฎีที่ผู้วิจัยจะใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

2.1 ทฤษฎีของกิลฟอร์ด (Guilford's Theory) กิลฟอร์ด (Guilford. 1967 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี. 2545 : 30-35) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบเฉพาะทางสติปัญญาโดยสร้างเป็นแบบจำลองที่เรียกว่าแบบจำลองโครงสร้างทางสติปัญญาของ กิลฟอร์ดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ.1950 ว่า สติปัญญาเกิดจากการร่วมกันของมิติทั้ง 3 คือวิธีการคิดเนื้อหาและผลของการคิดซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

มิติที่ 1 เนื้อหา (Content) หมายถึง มิติที่เป็นข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่เป็นสื่อในการคิดซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

(1) ภาพ (Figural) หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่เป็นรูปธรรมหรือเป็นรูปที่แน่นอนซึ่งบุคคลสามารถรับรู้และทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดได้ เช่น ภาพเขียน ภาพปั้น เป็นต้น

(2) สัญลักษณ์ (Symbolic) หมายถึง ข้อมูลที่อยู่ในรูปเครื่องหมายต่างๆ เช่น ตัวอักษร ตัวเลข ตัวโน้ตดนตรี รวมทั้งสัญญาณต่างๆ

(3) ภาษา (Semantic) หมายถึง ข้อมูลที่อยู่ในรูปของถ้อยคำที่มีความหมายต่างๆ กันสามารถใช้ติดต่อสื่อสารได้ เช่น พ่อ แม่ เพื่อน ดีใจ เสียใจ โกรธ เป็นต้น

(4) พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง ข้อมูลที่เป็นการแสดงออกกิริยาอาการและการกระทำที่สามารถสังเกตเห็น รวมทั้งทัศนคติ การรับรู้ การคิด เช่น การยิ้ม การแสดงความคิดเห็น

มิติที่ 2 วิธีคิด (Operation) หมายถึง มิติที่แสดงลักษณะกระบวนการทำงานของสมอง แบ่งออกได้เป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

(1) การรู้และการเข้าใจ (Cognition) หมายถึง ความสามารถของสมองในการเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว

(2) การจำ (Memory) หมายถึง ความสามารถของสมองในการสะสมข้อมูลต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มาและสามารถระลึกออกมาได้ตามต้องการ

(3) การคิดแบบอบเนกนัย (Divergent Thinking) หมายถึง ความสามารถในการตอบสนองได้หลายๆ อย่างจากสิ่งเร้าที่กำหนดให้โดยไม่จำกัดจำนวนคำตอบซึ่ง กิลฟอร์ดได้อธิบายว่าความคิดแบบอบเนกนัยก็คือ ความคิดสร้างสรรค์นั่นเอง

(4) การคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) หมายถึง ความสามารถของสมองในการให้การตอบสนองที่ถูกต้อง และดีที่สุดจากข้อมูลที่กำหนดให้

มิติที่ 3 ผลการคิด (Product) หมายถึง มิติที่แสดงถึงผลที่ได้จากการทำงานของสมอง เมื่อสมองได้รับข้อมูลจากมิติด้านเนื้อหา และใช้ความสามารถในการตอบสนองต่อข้อมูลและสิ่งเร้าที่ได้รับในด้านวิธีการคิด แล้วผลที่ออกมาเป็นมิติด้านผลการคิด ซึ่งผลการคิดแบ่งออกเป็น 6 ลักษณะ ดังนี้

(1) หน่วย (Unit) หมายถึง สิ่งที่มีคุณสมบัติเฉพาะและแตกต่างไปจากสิ่งอื่นๆ เช่น คน ปลา แมว เป็นต้น

(2) จำพวก (Classes) หมายถึง ประเภทหรือจำพวกหรือกลุ่มของหน่วยที่มีคุณสมบัติร่วมกัน เช่น คน แมว ปลาวาฬ เป็นจำพวกเดียวกันเพราะต่างก็เลี้ยงลูกด้วยนม

(3) ความสัมพันธ์ (Relations) หมายถึง การเชื่อมโยงผลที่ได้จากการจับคู่เข้าด้วยกัน โดยอาศัยลักษณะบางประการเป็นเกณฑ์ อาจอยู่ในรูปของหน่วยกับหน่วยจำพวกกับจำพวก หรือระบบกับระบบก็ได้ เช่น พระกับวัด คนกับบ้าน นกกับรัง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับที่อยู่อาศัย

(4) ระบบ (Systems) หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผลที่ได้หลายๆ คู่ เข้าด้วยกันอย่างมีระเบียบแบบแผนอย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน เช่น 1 3 5 7 9 เป็นระบบเลขคี่

(5) การแปลงรูป (Transformations) หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหรือจัดองค์ประกอบสิ่งเร้าหรือข้อมูลออกมาในรูปใหม่ เช่นการแปลงรูปสี่เหลี่ยมเป็นเส้นตรงสี่เส้น

(6) การประยุกต์ (Implications) หมายถึง ความเข้าใจในการนำข้อมูลไปใช้ขยายความเพื่อการพยากรณ์ หรือการคาดคะเนข้อความในตรรกวิทยา เช่น “ถ้า.....แล้ว....” ก็เป็นพวกใช้การคาดคะเนโดยอาศัยเหตุและผล

จากทฤษฎีของกิลฟอร์ด สรุปได้ว่า ทฤษฎีทางโครงสร้างทางสติปัญญานี้นับว่าเป็นพื้นฐานในการศึกษาด้านความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งกิลฟอร์ด อธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความคิดแบบอนอกนัย (Divergent Thinking) คือความคิดหลายทิศทาง หลายแง่หลายมุม คิดได้กว้างไกล ซึ่งลักษณะความคิดนี้ จะนำไปสู่การประดิษฐ์ สิ่งแปลกใหม่เพิ่มขึ้นและข้อสรุปของกิลฟอร์ดนี้ทำให้มีการศึกษาเรื่องความคิดสร้างสรรค์อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งในเวลาต่อมา

จากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ผู้วิจัยสนใจทฤษฎีของกิลฟอร์ดเพราะเป็นทฤษฎีโครงสร้างทางปัญญาซึ่งนับว่าเป็นพื้นฐานในการศึกษาด้านความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยกำลังจะศึกษาและทำการวิจัยอยู่

3. กระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณลักษณะที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดและสามารถส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ใช้จินตนาการและความมานะอดสาหะสร้างสรรค์ผลงานที่แปลกใหม่และมีคุณค่าแตกต่างไปจากผลงานที่มีอยู่เดิม การที่มนุษย์จะแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ผลงานมีประสิทธิภาพสมความตั้งใจนั้นต้องผ่านกระบวนการที่เป็นขั้นตอนตามลำดับ ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

ทอร์เรนซ์ (Torrance. 1965 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี. 2545 : 6-8) ได้สรุปไว้สอดคล้องกันว่า กระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการของความรู้สึกไวต่อปัญหาหรือสิ่งที่บกพร่องขาดหายไปแล้วจึงรวบรวมความคิดตั้งเป็นสมมติฐานขึ้นต่อจากนั้นก็ทำการรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อทดสอบสมมติฐานที่ตั้งขึ้นขึ้นไปจึงเป็นการรายงานผลที่ได้รับจากการทดสอบสมมติฐานเพื่อเป็นแนวคิดและแนวทางใหม่ต่อไป

ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นกระบวนการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์นั่นเองและทอร์เรนซ์ เรียกกระบวนการลักษณะนี้ว่ากระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์หรือ

“ The Creative Problem Solving Process “ ซึ่งแบ่งออกเป็นขั้นๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การพบความจริง (Fact - Finding) ในขั้นนี้เริ่มตั้งแต่เกิดความรู้สึกกังวลใจ มีความสับสนวุ่นวาย (Mess) เกิดขึ้นในจิตใจแต่ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นอะไรจากจุดนี้ก็พยายามตั้งสติและพิจารณาดูว่าความยุ่งยากวุ่นวายสับสนหรือสิ่งที่ทำให้กังวลใจนั้นคืออะไร

ขั้นที่ 2 การค้นพบปัญหา (Problem - Finding) ขั้นนี้เกิดต่อจากขั้นที่ 1 เมื่อได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว จึงสรุปว่าความสับสนวุ่นวายในใจนั้นก็คือการมีปัญหาเกิดขึ้นนั่นเอง

ขั้นที่ 3 การตั้งสมมติฐาน (Idea - Finding) ขั้นนี้ก็ต่อจากขั้นที่ 2 เมื่อรู้ว่ามีปัญหาเกิดขึ้นก็จะพยายามคิดและตั้งสมมติฐานขึ้นและรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในการทดสอบสมมติฐานในขั้นต่อไป

ขั้นที่ 4 การค้นพบคำตอบ (Solution - Finding) ในขั้นนี้ก็จะพบคำตอบจากการทดสอบสมมติฐานในขั้นที่ 3

ขั้นที่ 5 ยอมรับผลจากการค้นพบ (Acceptance - Finding) ขั้นนี้เป็นการยอมรับคำตอบที่ได้จากการพิสูจน์เรียบร้อยแล้ว จะแก้ปัญหาให้สำเร็จได้อย่างไรและต่อจากจุดนี้การแก้ปัญหา หรือการค้นพบยังไม่จบตรงนี้ แต่ที่ได้จากการค้นพบจะนำไปสู่หนทางที่ทำให้เกิดแนวคิดหรือสิ่งใหม่ต่อไปที่เรียกว่า New Challenges

วอลลาซ (Wallach. 1962 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี. 2545 : 8) ได้กล่าวว่า กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์เกิดจากความคิดสิ่งใหม่ๆ โดยการลองผิดลองถูก (Trial and Error) และได้แบ่งขั้นตอนไว้เป็น 4 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นการเตรียม (Preparation) เป็นขั้นของการเตรียมข้อมูลต่างๆ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำหรือแนวทางที่ถูกต้องหรือข้อมูลระบุปัญหาหรือข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง

ขั้นที่ 2 ขั้นความคิดครุ่นหรือระยะฟักฟักตัว (Incubation) เป็นขั้นที่อยู่ในความวุ่นวายของข้อมูลต่างๆ ทั้งใหม่และเก่าสะเปะสะปะ ปรากฏจากความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่สามารถจะขมวดความคิดนั้นจึงปล่อยความคิดไว้เฉยๆ

ขั้นที่ 3 ขั้นความคิดกระจ่างชัด (Illumination) เป็นขั้นที่ความคิดสับสนนั้น ได้ผ่านการเรียบเรียงและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่างๆ เข้าด้วยกันให้มีความกระจ่างชัดและมองเห็น ภาพพจน์มีโนทัศน์ของความคิด

ขั้นที่ 4 ขั้นทดสอบความคิดและพิสูจน์ให้เห็นจริง (Verification) เป็นขั้นที่ใช้ความคิด 3 ขั้น จากขั้นต้นเพื่อพิสูจน์ว่าเป็นความคิดที่เป็นจริงและถูกต้อง

ออสบอร์น (Osborn. 1957 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี. 2545 : 9) ได้ขยายกระบวนการความคิดสร้างสรรค์เป็น 7 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 การชี้ถึงปัญหา เป็นการระบุหรือทราบประเด็นปัญหา

ขั้นที่ 2 การเตรียมและรวบรวมข้อมูล เป็นขั้นเตรียมการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการคิดแก้ปัญหา

ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์ เป็นขั้นคิดพิจารณาและแจกแจงข้อมูล

ขั้นที่ 4 การใช้ความคิดหรือคัดเลือกเพื่อหาทางเลือกต่างๆ เป็นขั้นพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบและหาทางเลือกที่เป็นไปได้ไว้หลายๆ ทาง

ขั้นที่ 5 การคิด (Incubation) และการทำให้กระจ่าง (Illumination) เป็นขั้นที่ทำให้จิตใจว่างและในที่สุดก็เกิดความคิดแวบแล้วกระจ่างขึ้น

ขั้นที่ 6 การสังเคราะห์หรือการบรรจุชิ้นส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

ขั้นที่ 7 การประเมินผลเป็นการคัดเลือกจากคำตอบที่มีประสิทธิภาพที่สุด

แอนเดอสัน (Anderson. 1957 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี. 2545 : 9) กล่าวว่า ความแตกต่างของบุคคลอยู่ที่ความคิดสร้างสรรค์และประสบการณ์เป็นสำคัญ พร้อมทั้งได้แบ่งกระบวนการด้านความคิดสร้างสรรค์ออกเป็น 6 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 มีความสนใจและรู้ซึ่งถึงความต้องการของจิตใจและสมอง

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์และสิ่งที่น่าสนใจ

ขั้นที่ 3 ไตร่ตรองถึงการวางแผน โครงร่างและรูปแบบของงาน

ขั้นที่ 4 เกิดจินตนาการซึ่งส่งผลที่ต่อเนื่องมาจากการคิดในขั้นที่ 1 ขั้นที่ 2 และขั้นที่ 3

ขั้นที่ 5 สร้างจินตนาการออกมาให้เป็นจริง และแสดงผลให้เห็นได้ชัด

ขั้นที่ 6 รวบรวมความคิด และแสดงออกมาในรูปของผลงาน

จุงส์ (Jungs. 1963 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี. 2545 : 10) ได้อธิบายถึงวิธีการสร้างความคิดสร้างสรรค์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันโดยเสนอวิธีการคิดสร้างสรรค์ไว้ 5 ขั้น และเรียกขั้นเหล่านี้ว่า "ห้าขั้นแห่งการสร้างความคิด" ดังนี้

ขั้นที่ 1 คิดรวบรวมข้อมูล หมายถึง การใช้ใจคิดรวบรวมวัตถุดิบต่างๆ คิดถึง ข้อมูลต่างๆ ทุกอย่างที่เรากระทำ เช่น การโฆษณา หรือจะเขียนรูปเป็นต้น เราก็จะคิดถึง

ภาพที่เขากระทำมา เช่น สี เส้นสี การวาดรูปที่เขาทำกันมาพยายามใช้ความคิดกับสิ่งต่างๆ เหล่านั้น อย่างกระตือรือร้นให้มันหลังไหลเข้ามาสู่ใจหรือสมองของเรา

ขั้นที่ 2 กระบวนการใช้วัตถุดิบ หมายถึง การคิดถึงข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวม อยู่ในใจครั้งแล้วครั้งเล่าว่าการทำอย่างนี้จะเป็นที่สนใจและได้ประโยชน์ใหม่แล้วนำมาเปรียบเทียบกับความคิดอันอื่นที่เรารวบรวมอยู่ในใจ หากสมองเหนื่อยก็หยุดพักไว้ก่อน

ขั้นที่ 3 ทำใจให้ว่าง หมายถึง การหยุดคิดแล้วทำจิตใจให้ว่างลืมปัญหาต่างๆ ในขั้นที่ 2 แล้วหันเหความสนใจไปยังสิ่งอื่นๆ อีก ปล่อยให้จิตใจได้สำนึกของกลไกความคิดทำงาน ของมันต่อไป

ขั้นที่ 4 ยูริกา หมายถึง ขั้นเกิดความคิดแวบเข้ามาบางครั้งความคิดอาจ หลังไหลเข้ามาโดยไม่คาดฝัน อาจเป็นเวลาไหนก็ได้แต่ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในตอนเราครึ่งหลับ ครึ่งตื่นในตอนเช้าที่เขาเรียกขั้นนี้ว่า “ยูริกา” ซึ่งแปลว่า “ข้าพเจ้าได้พบแล้ว” หรือ “ได้ตัวแล้ว” ซึ่งเป็นคำกล่าวของ อากิมีดิส กล่าวในขณะที่เขาได้พบวิธีหาน้ำหนักของวัตถุเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของทองคำ

ขั้นที่ 5 วิพากษ์วิจารณ์ หมายถึง เป็นขั้นที่ต้องใช้เวลาวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจังต่อความคิดใหม่ที่คิดได้แล้วพยายามจัดความคิดนั้นให้เป็นรูปร่างเพื่อที่จะนำไปใช้ประโยชน์ หรือให้มันทำงานได้เขาเสนอแนะว่าช่วงตอนนี้เป็นโอกาสดีที่ให้ใครช่วยวิพากษ์วิจารณ์เพราะบางทีคำพูดสักเพียงประโยคเดียวอาจทำให้ความคิดใหม่ที่คิดนั้นยิ่งดีขึ้น

ทอร์แรนซ์ (Torrance. 1962 : 47) กล่าวว่า กระบวนการคิดสร้างสรรค์นั้นเกิดขึ้น เมื่อคนเรามุ่งคิดไปสู่จุดหมายที่แปลกและใหม่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นเริ่มต้น เกิดจากความรู้สึกต้องการ หรือความไม่เพียงพอต่อสิ่งต่างๆ จะทำให้บุคคลเริ่มคิด เขาจะพยายามรวบรวมข้อเท็จจริงเรื่องราวและแนวคิดต่างๆ ที่มีอยู่ เข้าด้วยกันเพื่อหาความกระจ่างในปัญหา

ขั้นที่ 2 ขั้นครุ่นคิดต่อจากขั้นเริ่มต้นมีระยะหนึ่งที่ควรรู้ความคิดและเรื่องราวต่างๆ ที่รวบรวมไว้แต่แรกประสมกลมกลืนเข้ากันเป็นเรื่องราวระยะนี้ผู้คิดจะต้องใช้ความคิดอย่างหนัก แต่บางครั้งความคิดอันนี้อาจหยุดชะงักไปเฉยๆ เป็นเวลานาน บางครั้งก็กลับเกิดขึ้นมาใหม่อีก

ขั้นที่ 3 ขั้นเกิดจากความคิดในระยะที่กำลังครุ่นคิดนั้นบางครั้งอาจเกิดความคิด ผุดขึ้นมาแล้วการมองเห็นความสัมพันธ์ในแนวความคิดใหม่นี้จะเกิดขึ้นในทันทีทันใดผู้คิดไม่ได้นึก ได้ฝันว่าจะเกิดขึ้นเลย

ขั้นที่ 4 ขั้นปรับปรุงเมื่อเกิดความคิดใหม่แล้วผู้คิดจะขัดเกลาความคิดนั้น ให้หมดจด เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่ายหรือต่อเติมเสริมแต่งความคิดที่เกิดขึ้นใหม่นั้นให้รัดกุมและ วิจารณ์การก้าวหน้าต่อไป

จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า กระบวนการคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วย ขั้นตอนต่อไปนี้ ขั้นสนใจและรวบรวมข้อมูล ขั้นรวบรวมและวางรูปแบบโครงสร้างงานขั้นวิเคราะห์ และค้นหาคำตอบ ขั้นเกิดความคิดและจินตนาการ ขั้นพิสูจน์และเสนอผลงาน

4. องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

เมื่อกล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ ส่วนใหญ่มักเข้าใจ ว่าเป็นความคิดริเริ่ม ซึ่งแท้ที่จริงแล้วความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วยลักษณะความคิดอื่นๆ ด้วย แต่ความคิดริเริ่มก็จัดเป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้เกิดการเริ่มต้นขึ้น แต่ความสำเร็จของการสร้างสรรค์ก็ต้องอาศัยลักษณะความคิดอื่นๆ ประกอบด้วยและจากทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญาของ กิลฟอร์ด (Guilford, 1969 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2543 : 46-48) ได้อธิบายความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นความสามารถทางสมองที่คิดได้กว้างไกลหลายทิศทาง ซึ่งประกอบด้วย

4.1 ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) หมายถึงปริมาณความคิดที่ไม่ซ้ำในเรื่องเดียวกันโดยแบ่งออกเป็น

(1) ความคิดคล่องแคล่วในด้านถ้อยคำ (Word Fluency) เป็นความสามารถในการใช้ถ้อยคำ

(2) ความคิดคล่องแคล่วทางการโยงสัมพันธ์ (Associational Fluency) เป็นความสามารถที่จะคิดหาถ้อยคำที่เหมือนกันหรือคล้ายกันได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ภายในเวลาที่กำหนด

(3) ความคิดคล่องแคล่วด้านการแสดงออก (Expressional Fluency) เป็นความสามารถที่จะแสดงออกได้โดยไม่ซ้ำแบบใคร

(4) ความคิดคล่องแคล่วด้านการคิด (Ideational Fluency) เป็นความสามารถที่จะคิดในสิ่งที่ต้องการภายในเวลาที่กำหนด

4.2 ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึงความคิดที่แปลกใหม่ไปจากความคิดธรรมดา หรือความคิดที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่น

4.3 ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) หมายถึงประเภทและแบบของความคิดแบ่งออกเป็น

(1) ความคิดที่เกิดขึ้นทันที (Spontaneous Flexibility) เป็นความสามารถที่จะพยายามคิดได้หลายอย่างโดยอิสระ เช่น คนที่มีความยืดหยุ่นในด้านนี้จะสามารถคิดถึงประโยชน์ของสิ่งของว่ามีอะไรบ้าง คิดได้หลายทิศทางในขณะที่คนซึ่งไม่มีความคิดยืดหยุ่นจะคิดได้ทิศทางเดียว

(2) ความยืดหยุ่นทางการดัดแปลง (Adaptive Flexibility) ความสามารถในการดัดแปลงความรู้หรือประสบการณ์ให้เกิดประโยชน์ในหลายๆ ด้านซึ่งมีประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาคนที่มีความคิดยืดหยุ่นจะคิดไม่ซ้ำกัน

4.4 ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) หมายถึงความคิดเกี่ยวกับรายละเอียดที่ใช้ในการตกแต่งเพื่อทำให้ความคิดริเริ่มนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อรจิรา จะแรมรัมย์ (2545 : 28) สรุปไว้ว่า องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วยความคิดริเริ่ม ซึ่งเป็นความคิดที่มีลักษณะแปลกใหม่และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ความคิดคล่องแคล่วซึ่งเป็นปริมาณของความคิดที่มีอยู่จำนวนมาก ความคิดยืดหยุ่น หมายถึงการจัดหมวดหมู่หรือประเภทของความคิดให้มีหลักเกณฑ์ยิ่งขึ้น ส่วนความคิดละเอียดลออ หมายถึงการเพิ่มเติมสาระของความคิดนั้นให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงสรุปได้ว่าองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะความคิดอเนกนัย (Divergent Thinking) ซึ่งประกอบด้วยความคิดริเริ่มซึ่งเป็นลักษณะของความคิดที่แปลกใหม่และมีประโยชน์ ความคิดคล่องแคล่วเป็นลักษณะความคิดที่รวดเร็วและมีปริมาณมาก ความคิดยืดหยุ่นเป็นการจัดประเภทและหมวดหมู่ของความคิดให้มีหลักเกณฑ์ยิ่งขึ้น ส่วนความคิดละเอียดลออเป็นการเพิ่มเติมสาระของความคิดนั้นให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นการนำเอาองค์ประกอบที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มาสร้างสรรคงานโดยบูรณาการความรู้ต่างๆ ที่ได้จากประสบการณ์เดิมแล้วเชื่อมโยงกับสถานการณ์ใหม่ให้ได้ผลงานที่มีคุณค่าและประโยชน์มากที่สุด

5. พัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลซึ่งสามารถส่งเสริมให้สูงหรือต่ำได้การที่ครูจะส่งเสริมหรือพัฒนาให้กับเด็กย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ หลายประการ ครูควรจะต้องเข้าใจลักษณะพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็กซึ่งมีนักการศึกษากล่าวไว้ดังนี้

อารี พันธุ์มณี (2545 : 47) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเจริญสูงสุดในช่วงแรกของชีวิตเมื่อตอนอายุ 4½ ปี และจะเริ่มลดลงเมื่อเด็กเข้าโรงเรียนอนุบาล หลังจากเด็กปรับตัวเข้ากับสภาพบรรยากาศและวิธีสอนของโรงเรียนแล้วความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจึงค่อยพัฒนาขึ้นและจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่าพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์โดยทั่วไปแตกต่างกันกับพัฒนาการด้านสติปัญญา กล่าวคือพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กจะค่อย ๆ เจริญงอกงามขึ้นตามระดับอายุวุฒิภาวะ และประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นในขณะที่พัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์กลับเจริญสูงสุดช่วงแรกในตอนวัยเด็ก

ประเทิน มหาจันทร์ (2539 : 28-32) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ไว้ว่าเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ปี พัฒนาการทางการสร้างสรรค์ของเด็กเริ่มปรากฏให้เห็นเมื่ออายุ 1 ปี กล่าวคือ เด็กสามารถเลียนเสียงสูงๆ ต่ำๆ ที่เป็นจังหวะได้ เมื่อเด็กอายุ 2 ปี เด็กเริ่มสนใจในเหตุการณ์ใหม่ๆ แปลกๆ อยากรู้จักสิ่งของทุกอย่าง ระยะเวลาเด็กมีความอยากรู้อยากเห็นและสามารถเรียนรู้ได้เร็วมาก พ่อ แม่ ผู้ปกครอง อาจส่งเสริมให้เด็กมีความเจริญงอกงามในทางสร้างสรรค์ได้หลายวิธี เช่น ให้เล่นเกมง่ายๆ และของเล่นที่สร้างสรรค์

อายุ 2 ปีถึง 4 ปี ในช่วงอายุนี้เด็กจะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยประสบการณ์ตรง สนใจในความแปลกประหลาดของธรรมชาติ ช่วงของความตั้งใจของเด็กวัยนี้ยังสั้น ดังนั้นเด็กจึงทำกิจกรรมได้เพียงช่วงสั้นๆ เท่านั้น ผู้ปกครองควรจัดหาของเล่นประเภทที่ดัดแปลงเป็นรูปต่างๆ ได้หลายแบบมาให้เด็กเล่น ควรส่งเสริมให้เด็กวัยนี้รู้จักตัดสินใจ และลงมือกระทำด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้เด็กค้นหาสิ่งใหม่ๆ โดยอิสระและในขณะเดียวกันก็ควรจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยในการส่งเสริมให้เด็กค้นคว้าทดลองสิ่งใหม่ๆ นั้นด้วย

อายุ 4 ปีถึง 6 ปี เด็กวัยนี้เป็นระยะแรกที่เด็กเริ่มรู้จักวางแผนในการทำกิจกรรมต่างๆ รู้จักการกระทำเลียนแบบผู้ใหญ่ ความเชื่อมั่นของเด็กเริ่มพัฒนาความเชื่อมั่น ทั้งนี้อาจสังเกตจากการสร้างงานใหม่ๆ สิ่งที่ต้องกระทำก็คือจัดหาอุปกรณ์การเล่นที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์แก่เด็กให้เพียงพอเป็นวัยที่ควรได้รับการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์เป็นอย่างดีเนื่องจากเป็นวัยที่พัฒนาได้

จากการศึกษาสรุปได้ว่าการที่จะส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ ควรเริ่มตั้งแต่ในระดับปฐมวัย เพราะมนุษย์ทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ติดตัวมาแต่กำเนิดและจะพัฒนาไปเรื่อยๆ ความคิดสร้างสรรค์เป็นสมรรถภาพที่สามารถส่งเสริมให้พัฒนาขึ้นได้ด้วยการฝึกฝน และฝึกปฏิบัติที่ถูกต้องวิธีและยิ่งถ้าส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้กับเด็กตั้งแต่เยาว์วัยเท่าใด ก็ยิ่งได้ผลดีมากเท่านั้น โดยเฉพาะในช่วงวัยก่อนเรียนหรือช่วง 6 ขวบแรกของชีวิตเป็นระยะที่เด็กมีจินตนาการสูงศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์กำลังพัฒนาดังนั้นครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยควรตระหนักถึงวิธีสอนการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมและต่อเนื่องกัน เป็นลำดับก็จะเป็นการเริ่มต้นที่ดีที่จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กให้สูงขึ้นเต็มศักยภาพ

6. ลักษณะของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นศักยภาพของแต่ละบุคคล แต่ระดับความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะแตกต่างกันหรือไม่ขึ้นอยู่กับการที่เด็กจะได้รับการกระตุ้นหรือส่งเสริมให้ความสามารถด้านความคิดสร้างสรรค์ได้พัฒนามากขึ้นเพียงใด เด็กที่ได้รับการส่งเสริมให้สมรรถภาพด้านความคิดสร้างสรรค์ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องและเต็มที่จะมีลักษณะและพฤติกรรมแตกต่างไปจากบุคคลอื่น ดังนี้

วรารณณ์ รักรวิชัย (2540 : 163) ได้กล่าวถึงลักษณะของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ 13 ประการ ดังนี้

- (1) เป็นคนอยากรู้อยากเห็นมีความสังเกตดีมีปฏิริยาโต้ตอบเร็วต่อปัญหาหรือสิ่งเร้า
- (2) มีความสนใจและประหลาดใจในเหตุการณ์หรือสิ่งใหม่ๆ ในเรื่องที่ลึกลับกว้างขวางมีคำถามที่น่าสนใจและพยายามจะหาเหตุผลว่าเพราะเหตุใด โดยใช้คำถามว่าทำไม

(3) มีความสามารถในการคิดอย่างกว้างลึกและสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้รวดเร็วและมีความรับรู้ไวต่อปัญหาต่าง ๆ สามารถใช้จิตสำนึกและสามารถปรับปรุงเสริมแต่งความรู้นั้นให้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

(4) รู้จักคิดริเริ่มทำในสิ่งที่แปลกใหม่เป็นคนช่างคิดช่างฝันริเริ่มทำงานใหม่ๆ มีอารมณ์ขัน ชอบเดา ชอบทำงานที่ท้าทาย และมีความคิดกว้างขวางและยืดหยุ่นได้

(5) เป็นคนที่เป็นตัวของตัวเองมีอุดมการณ์มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงไม่ชอบคล้อยตามความคิดของผู้อื่นง่าย ๆ

(6) ชอบเสี่ยงภัยผจญภัย มีความกล้าที่จะผจญสิ่งใหม่ๆ ด้วยความมั่นใจไม่หวาดกลัวและมีความละเอียดลออและรอบคอบ

(7) มีความสามารถแก้ไข ดัดแปลงหรือขบวนการต่างๆ เพื่อนำไปแก้ปัญหา

(8) ชอบมีอิสระเสรีภาพในเรื่องความคิดและการกระทำในการแสดงออกไม่ชอบทำอะไรตามกฎเกณฑ์ หรือข้อบังคับชอบแสดงออกมากกว่าการเก็บกด และเป็นผู้ที่ตื่นตัวตลอดเวลา

(9) มีความสามารถในการรู้จักใช้ภาษาและคำได้มากกว่าและรู้จักดัดแปลงความคิดให้เหมาะสม

(10) รู้จักใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาไม่ได้ใช้ธรรมชาติหรือสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว

(11) ชอบคิดและตั้งสมมติฐานในการทำงานด้วยความพอใจของคนโดยไม่หวังผลตอบแทน หรือการยกย่องจากคนอื่น

(12) ไม่แสดงความวิตกกังวลต่อความล้มเหลวต่อการกระทำที่บอกถึงความล้มเหลวและความสำเร็จจนเกินไปไม่เคร่งเครียดในการทำงานมากเกินไป สามารถดัดแปลงแก้ไขวิธีการในการทำงานหรือในปัญหาที่พบได้อย่างเหมาะสม

(13) เป็นบุคคลที่ชอบการวิพากษ์วิจารณ์มากมีลักษณะเดิมในการเป็นผู้นำและเป็นผู้ที่มีลักษณะของคนที่มีแรงจูงใจมากที่สุด

อรจิรา จะแรบรัมย์ (2545 : 31) ได้สรุปสอดคล้องกันว่า คุณลักษณะของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ คือเป็นคนช่างสังเกต ชอบความอิสระ ชอบแสดงความคิดเห็น มีสมาธิดี ชอบตั้งคำถาม มีอารมณ์ขันสนุกสนานเป็นตัวของตัวเอง

บุญสม ลอยบัณฑิตย์ (2547 : 23) ได้สรุปไว้ว่าเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นคนที่เป็นตัวของตัวเอง ทนความสับสน ยุ่งเหยิงได้ดี มีความมุ่งมั่น มีความคิดอิสระไม่ขึ้นต่อกลุ่ม มีอารมณ์ขัน มีความยืดหยุ่นใช้สามัญสำนึกมากกว่าใช้เหตุผลและมักถูกมองว่าเป็นคนไม่มีระเบียบ โดยทั่วไปมีบุคลิกเป็นคนขี้เล่น เป็นคนแปลกในสายตาของสังคม ไม่ชอบประเพณีนิยม ไม่ชอบผู้มีอำนาจเหนือกว่าไม่ชอบงานที่มีระเบียบและซ้ำซาก อีกนัยหนึ่งคนที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นคนแปลกและไม่เหมือนใคร

สรุปได้ว่า เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นของตัวเอง จะมีความแตกต่างไปจากบุคคลอื่น เป็นคนแปลกในสายตาของสังคมแต่คุณลักษณะของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์จะเป็นคนชอบสังเกต ชอบความเป็นอิสระ ชอบแสดงความคิดเห็น มีสมาธิดี ชอบตั้งคำถาม มีอารมณ์ขันสนุกสนานเป็นตัวของตัวเอง ทนกับความสับสนยุ่งเหยิงได้ดี มีความยืดหยุ่นใช้สามัญสำนึกมากกว่าใช้เหตุผลและมักถูกมองว่าเป็นคนไม่มีระเบียบไม่ชอบงานที่ซ้ำซากไม่ชอบประเพณีนิยม ไม่ชอบผู้มีอำนาจอีกนัยหนึ่งคนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะเป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์ในตัวซึ่งแตกต่างกับบุคคลทั่วไป

7. การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติที่มีคุณภาพมากกว่าความสามารถด้านอื่นๆ ของมนุษย์การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่ถูกวิธีจะทำให้บุคคลพัฒนาความสามารถที่ตนเองมีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์อาจทำได้ทั้งทางตรงโดยการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก และทางอ้อมโดยการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่อิสระในการเรียนรู้ซึ่ง

อุทัย ดุลยเกษม (2542 : 21) กล่าวถึง การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้เด็กไว้ 3 ประการ ดังนี้

- (1) โรงเรียนควรจัดกิจกรรมหรือบรรยากาศของการเรียนการสอนให้มีอิสระ
- (2) จัดบรรยากาศให้มีความเพลิดเพลินในการเรียนรู้
- (3) ให้โอกาสเด็กได้แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ

บุญสม ลอยบัณฺฑิตย์ (2547 : 25) ได้สรุปไว้ว่า การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย สามารถส่งเสริมได้ด้วยการใช้เทคนิคการสอนและการเลี้ยงดู โดยในการสอนครูควรส่งเสริมได้ใช้ความคิดจินตนาการ เรียนรู้การสร้างสรรคโดยการกระทำ รวมทั้งเรียนรู้โดยวิธีการระดมสมองจากการทำกิจกรรมกลุ่ม และการเลี้ยงดูผู้ปกครองควรส่งเสริมให้เด็กมีอิสระ มีความกล้า มีความอยากรู้อยากเห็นและเน้นการปฏิบัติด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น

จากแนวคิดดังกล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่าการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์อาจกระทำได้ 2 ทาง คือ ทางตรง โดยใช้เทคนิคการสอนและการเลี้ยงดูและในการจัดประสบการณ์ครูควรส่งเสริมให้เด็กได้ใช้ความคิดจินตนาการโดยเรียนรู้ด้วยการกระทำของตนเอง เช่น การระดมสมองจากการทำงานเป็นกลุ่ม การเลี้ยงดูของผู้ปกครองควรส่งเสริมให้เด็กมีอิสระ มีความกล้า มีความอยากรู้อยากเห็น และเน้นให้เด็กปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น และทางอ้อมนั้นการจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศให้เด็กได้มีอิสระในการเรียนรู้ก็เป็นส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นเช่นเดียวกัน

8. การสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเด็กทุกคนนั้นมีความคิดสร้างสรรค์อยู่ในตัวของตัวเองซึ่งจะได้รับการพัฒนาหรืออย่างน้อยนั้นขึ้นอยู่กับพ่อแม่ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องที่ควรจัดกิจกรรมที่จะให้เด็กได้ฝึกใช้ความคิดสร้างสรรค์ของตนเองให้ได้มากที่สุด

กิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย ได้มีผู้เสนอแนะไว้หลายท่านสำหรับเป็นแนวทางให้พ่อแม่ ผู้ปกครองและครูนำไปจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

เดวิส (Davis. 1926 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี. 2545 : 130-133) ได้เสนอแนวการสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นและจากผลการวิจัยดังต่อไปนี้

(1) การสอนให้เกิดจินตนาการหรือใช้เทคนิคการสอนแบบสร้างสรรค์ โดยปกติไม่ว่าจะเป็นการสอนวิชาใดก็ตามเรามักมุ่งอยู่ที่ข้อมูล ข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ ทักษะในการคิดคำนวณเลข หรือภาษา ซึ่งตรงกันข้ามกับการสอนเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่มุ่งกระตุ้นให้เกิดนิสัยและเจตคติในทางสร้างสรรค์ด้วยการส่งเสริมความคิดจินตนาการแก่เด็ก ส่งเสริมให้เด็กคิดแปลกๆ และคิดในสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นดูประหนึ่งจะไม่มีทางเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ยาก เช่น ในสมัยก่อนคนเคยคิดว่าโทรทัศน์เป็นเครื่องประหลาดและไม่ทางเป็นไปได้ มนุษย์ก็สามารถคิดได้สำเร็จเป็นต้น การคิดในลักษณะเช่นนั้นเด็กๆ จะกล้าคิดมากกว่าผู้ใหญ่เพราะไม่ติดอยู่กับเหตุผล แต่เป็นความคิดฝันซึ่งการสอนเพื่อให้เกิดพฤติกรรมสร้างสรรค์จำเป็นต้องอาศัยความคิดจินตนาการพยายามช่วยให้เด็กได้สานต่อหรือทดลองกับความคิดจินตนาการด้วยการจัดหาวัสดุและให้แนวทางแก่เด็กก็จะช่วยให้ความคิดจินตนาการกลายเป็นจริงขึ้นมาได้ และการสอนให้เกิดจินตนาการเหมาะสมกับเด็กปฐมวัยอย่างยิ่ง เพราะเด็กกำลังพัฒนาการ จินตนาการเด็กจึงเรียนรู้ด้วยความสนุกสนานและนำดีขึ้นมา

(2) สอนให้เด็กได้เรียนรู้การสร้างสรรค์โดยการกระทำ อารี พันธุ์มณี (2545 : 131-132) ได้สนับสนุนแนวคิดของดิวอี้ ที่กล่าวว่า “ Learning by Doing “ หรือเน้นการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งทอแรนซ์ และมายเยอร์ (Torrance and Myers. 1970 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี. 2545 : 131) เน้นการสร้างสภาวะสร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดการตอบสนองหลายรูปแบบ เช่น การทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกกับเหตุการณ์ที่น่าประหลาดใจด้วยการคิดและบอกความรู้สึกจริงๆ จากสิ่งเร้าที่กำหนดให้ เช่น ลองบรรยายเกี่ยวกับผู้ชายที่ร้องไห้ ครูที่ไม่ค่อยพูด หรือสุนัขที่ไม่เห่า เป็นต้น ผลจากการวิจัยสรุปได้ว่าองค์ประกอบสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดที่ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ก็คือการที่ได้คิดจริงๆ

(3) สอนให้เด็กเรียนรู้วิธีการระดมพลังสมอง (Brain Storming) การระดมพลังสมองหรือการระดมความคิดเป็นเทคนิควิธีการหนึ่งในการแก้ปัญหาซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้บุคคลมีความคิดหลายทิศทางคิดได้มากในช่วงเวลาที่จำกัดโดยมีหลักเกณฑ์ในการระดมความคิดดังนี้

1) ประวิงการตัดสินใจ หมายความว่าเมื่อบุคคลใดในกลุ่มเสนอความคิดขึ้นมาจะไม่มีมีการวิพากษ์วิจารณ์หรือตัดสินความคิดใดๆ ทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นความคิดดี มีคุณภาพ หรือมีประโยชน์น้อยก็ตาม

2) อิสรภาพความคิด หมายถึงยอมรับความคิดที่บุคคลเสนอแนะและสนับสนุนความคิดแปลกใหม่ไม่ซ้ำถือว่าความคิดแปลกยิ่งใหม่ไม่ซ้ำก็ยิ่งดีอันจะเป็นหนทางนำไปสู่ความคิดริเริ่ม

3) ส่งเสริมปริมาณความคิด หมายถึงสนับสนุนให้คิดได้ปริมาณมาก ๆ ความคิดยิ่งมากเท่าใดก็ยิ่งจะดีเท่านั้น และกระตุ้นให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นของตนโดยไม่มีการยับยั้งความคิดของผู้อื่นแต่อย่างใด

อาร์ พันธ์มณี (2545 : 167) ได้กล่าวว่า การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นั้นจัดขึ้นเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ 3 ด้าน กล่าวคือ ด้านสติปัญญา ซึ่งได้แก่ ความคิด ความเข้าใจ ด้านจิตใจ ได้แก่ความรู้ เจตคติ เป็นต้น ซึ่งจะรวมถึงการพัฒนาลักษณะความคิด คล่องตัว ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียดลออ ความคิดจินตนาการ ความอยากรู้อยากเห็นความพอใจที่จะทำงานที่ยากและซับซ้อนและความพร้อมที่จะเสี่ยงเป็นต้น และประการสุดท้ายคือ ด้านการปฏิบัติ หรือการนำความรู้ ความเข้าใจไปปฏิบัติหรือเป็นการนำทฤษฎีลงไปสู่ภาคปฏิบัตินั่นเอง

กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะ แบ่งออกเป็น

(1) การวาดภาพ หมายถึง การวาดภาพในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1) การวาดภาพตามใจชอบ หมายถึง การให้โอกาสเด็กได้มีอิสระในการเลือกวาดภาพสิ่งที่เด็กพอใจและสามารถวาดได้ ซึ่งส่วนมากเด็กในวัยก่อนเรียนมักจะทำวาดรูปคน บ้าน สัตว์ หรือภาพที่เด็กประทับใจ เป็นต้น

2) การวาดภาพจากประสบการณ์ การให้เด็กเลือกวาดภาพจากประสบการณ์ที่เด็กได้รับ เช่น ทะเล สวนสัตว์ ของขวัญวันเกิด สัตว์เลี้ยง ของเล่น เป็นต้น

3) การวาดภาพจากการฟังนิทาน หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากนิทานที่ครูเล่าให้ฟังหรือจากเทปนิทาน ซึ่งเด็กจะแสดงทั้งความรู้สึกนึกคิดทางด้านสติปัญญาและความรู้สึกทางด้านจิตใจถ่ายทอดออกมาเป็นภาพได้

4) การวาดภาพจากเสียงเพลง หมายถึง การให้เด็กได้ฟังเพลงแล้ววาดภาพตามความนึกคิดของเด็กเป็นภาพที่ประทับใจจากการฟังเพลง

5) การวาดภาพจากการแสดงบทบาทสมมติ หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากการที่เด็กได้แสดงบทบาทสมมติแล้วถ่ายทอดออกมาเป็นภาพ

6) กำหนดมาให้ซึ่งสิ่งเร้าอาจแบ่งเป็นต่อเติมภาพจากสิ่งเร้าที่ไม่สมบูรณ์ เช่น เส้นในลักษณะต่างๆ อย่างเส้นโค้ง เส้นตรง เส้นคู่ขนาน และอื่นๆ เป็นต้นและต่อเติมภาพจากสิ่งเร้าที่สมบูรณ์ เช่น วงกลม สีเหลี่ยม สามเหลี่ยม เป็นต้น

การต่อเติมในลักษณะเช่นนี้เป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้ดี เด็กเกิดจินตนาการ ยั่วๆ และท้าทายให้อยากลองทำให้เสร็จเป็นรูปเป็นร่างด้วยความคิดที่เป็นอิสระและด้วยความพอใจของตน นอกจากนั้นยังส่งเสริมความคิดแปลกไม่ซ้ำกัน เด็กแต่ละคนจะวาดภาพตามความคิดของตนซึ่งเป็นการเริ่มต้นในการกล้าคิดและยอมรับความแตกต่างของตนจากเพื่อนคนอื่นสร้างเสริมให้เด็กเกิดความมั่นใจกล้าคิดในสิ่งแปลกๆ อันนำไปสู่การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต่อไป ซึ่งมีจุดมุ่งหมายดังนี้

- 1) ส่งเสริมความคิดอิสระ
- 2) ส่งเสริมความมั่นใจ กล้าคิด กล้าแสดงออก
- 3) ส่งเสริมความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียดลออ ความคิดยืดหยุ่น ความคิดคล่องตัวหรือความคิดนอกขนาน
- 4) ส่งเสริมความคิดจินตนาการ
- 5) ส่งเสริมการรู้จักทำงานด้วยตนเอง
- 6) ส่งเสริมให้เด็กสร้างผลงานขึ้น

กิจกรรมสร้างสรรค์ทางดนตรีและการเคลื่อนไหวกิจกรรมดนตรีและการเคลื่อนไหว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กฟังอย่างสร้างสรรค์ คิดจินตนาการและถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระ เป็นการบรรยาย เขียนหรือแสดงท่าทางและกิจกรรมเคลื่อนไหวต่างๆ เช่น ให้เด็กฟังเสียงเพลง แล้วบอกความรู้สึกหรือต่อเติมประโยคให้สัมพันธ์กับประโยคต้นหรือแสดงท่าทางตามจินตนาการของตน เป็นต้น ซึ่งมีจุดมุ่งหมายดังนี้

- (1) ฝึกความซาบซึ้งในดนตรีและสามารถแสดงออกด้วยการบรรยายแสดงท่าทางให้สมจริงได้
- (2) ฝึกคิดจินตนาการในการแสดงตามบทที่กำหนด
- (3) ฝึกความกล้าในการคิด การแสดงออก
- (4) ฝึกความไวในการสังเกต
- (5) ฝึกความเชื่อมั่นในตนเอง

อรจิรา จะแรมรัมย์ (2545 : 36) ได้สรุปว่า แนวการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย ก็คือการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กมีอิสระในการแสดงออกทางความคิดด้วยการพูด การกระทำ และการสร้างสรรค์ผลงานตามจินตนาการของเขานั้นเอง

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า การสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นั้น ควรเน้นและเปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติจริงรู้จักแสดงความรู้สึกและกล้าแสดงออกในวิถีทางของความคิดสร้างสรรค์ อาจจะแสดงเป็นคำพูด และสื่อความหมายด้วยงานศิลปะ ซึ่งเป็นผลงานที่มีคุณค่า ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ของเด็กแต่ละคน ซึ่งแตกต่างกัน ซึ่งครูไม่ควร

นำผลงานของเด็กแต่ละคนมาเปรียบเทียบกัน และการสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์จะต้องสอนอย่างต่อเนื่องกันไปเป็นลำดับในทางตรงคือการจัดกิจกรรมและทางอ้อมได้แก่การปรับปรุงสภาพแวดล้อมต่างๆ ตลอดจนเข้าใจเรื่องพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กและระดับความสามารถในการแสดงออกและในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือก การวาดภาพเป็นกลุ่มเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย

9. เครื่องมือที่ใช้ในการวัดความคิดสร้างสรรค์

การวัดความคิดสร้างสรรค์ ไม่เพียงแต่ทำให้ทราบระดับความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก และเป็นข้อมูลให้สามารถจัดโปรแกรมการเรียนการสอนและกิจกรรมให้สอดคล้องเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กให้สูงยิ่งขึ้นยังทำให้ทราบว่าวิธีการใดที่เหมาะสมสำหรับการวัดความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งมีผู้กล่าวถึงการวัดความคิดสร้างสรรค์ไว้หลายท่าน ดังนี้

อารี พันธุ์ณี (2545 : 209-219) ได้กล่าวถึงวิธีการวัดความคิดสร้างสรรค์ไว้ ดังนี้

- (1) การสังเกต หมายถึงการสังเกตพฤติกรรมของคนที่แสดงออกเชิงสร้างสรรค์ เช่น การสังเกตพฤติกรรม การเลียนแบบ การเล่นและคิดเกมใหม่ๆ
- (2) การวาดภาพ หมายถึงการให้เด็กวาดภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนดเป็นการถ่ายทอดความคิดเชิงสร้างสรรค์ออกมาเป็นรูปธรรมและสามารถสื่อความหมายได้ สิ่งเร้าที่กำหนดอาจเป็นวงกลม สีเหลี่ยม และให้เด็กวาดต่อเติมให้เป็นภาพ
- (3) รอยหยดหมึก หมายถึงการให้เด็กดูภาพรอยหยดหมึกแล้วคิดตอบจากภาพที่เด็กเห็นมักใช้กับเด็กชั้นประถมศึกษาเพราะเด็กสามารถอธิบายได้ดี
- (4) การเขียนเรียงความและงานศิลปะ หมายถึงการให้เด็กเขียนจากหัวข้อที่กำหนดและประเมินจากงานศิลปะของนักเรียน
- (5) แบบทดสอบ หมายถึงการให้เด็กทำแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์มาตรฐาน ซึ่งแบบทดสอบมีทั้งแบบใช้ภาษาเป็นสื่อและที่ใช้ภาพเป็นสื่อปัจจุบันก็เป็นที่ยอมรับมากขึ้น เช่น แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของ กิลฟอร์ด แบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ของ ทอร์เรนซ์ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ใช้แบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ของ ทอร์เรนซ์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) แบบทดสอบโดยอาศัยรูปภาพ
- 2) แบบทดสอบโดยอาศัยภาษา
- 3) แบบทดสอบโดยอาศัยเสียง และภาษา
- 4) แบบทดสอบโดยอาศัยการปฏิบัติและการเคลื่อนไหว

สำหรับในการวิจัยในครั้งนี้จะกล่าวเฉพาะแบบทดสอบโดยอาศัยรูปภาพแบบ ก (Thinking Creatively With Picture Figural Form A) ซึ่ง ทอร์แรนซ์ ได้แบ่งแบบทดสอบเป็น 3 กิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมชุดที่ 1 การวาดภาพ (Picture Construction) โดยให้เด็กต่อเติมภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนดเป็นกระดาษสติ๊กเกอร์สีเขียวรูปไข่ ให้เด็กต่อภาพให้แปลกใหม่

กิจกรรมชุดที่ 2 การวาดภาพให้สมบูรณ์ (Picture Completion) โดยให้เด็กต่อเติมภาพเป็นรูปเส้นในลักษณะต่างๆ จำนวน 10 ภาพ เป็นการต่อเติมภาพให้แปลกน่าสนใจ

กิจกรรมชุดที่ 3 การใช้เส้น (Parallel Line) โดยให้เด็กต่อเติมภาพจากเส้นคู่ขนาน จำนวน 30 คู่ เน้นการประกอบภาพโดยใช้เส้นคู่ขนานเป็นส่วนสำคัญของภาพและต่อเติมภาพให้แปลกแตกต่างไม่ซ้ำกัน

การตรวจให้คะแนนของแบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ของ ทอร์แรนซ์ ได้จัดแบ่งการให้คะแนนเป็น 3 องค์ประกอบ คือความคิดคล่องแคล่วความคิดริเริ่มและความคิดละเอียดลออ

บุญสม ลอยบัณฑิตย์ (2545 : 27) ได้สรุปไว้ว่าการวัดความคิดสร้างสรรค์มีหลายวิธี และมีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาประการหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ให้เจริญถึงขีดสูงสุด ให้เด็กสามารถคิดสร้างสรรค์ และสร้างผลงานที่มีคุณค่าทั้งต่อตนเองและต่อสังคม

จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พอสรุปได้ว่าความคิดสร้างสรรค์ถึงแม้จะเป็นความสามารถของแต่ละบุคคล แต่ก็มีความเชื่อมโยงกันสำหรับวัดว่าแต่ละบุคคลมีความโดดเด่นมากน้อยเพียงใดและเครื่องมือที่นิยมใช้วัดกันแพร่หลายคือ เครื่องมือทดสอบของ ทอร์แรนซ์ ที่มีอยู่หลายแบบ โดยการวัดทางการสร้างสรรค์ทั้ง 4 ด้าน คือ ความคิดริเริ่ม (Original) ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) และความคิดละเอียดลออ (Elaboration) และได้แบ่งแบบทดสอบเป็น 3 กิจกรรม ดังนี้ 1) กิจกรรมวาดภาพ (Picture Construction) 2) การวาดภาพให้สมบูรณ์ (Picture Completion) 3) การใช้เส้น (Parallel Line)

การจัดการเรียนการสอนระดับปฐมวัย

แนวการจัดประสบการณ์หรือหลักสูตรระดับปฐมวัย มีความแตกต่างกันกับหลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาซึ่งมีรายละเอียดที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. สารสำคัญของหลักสูตร แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นหลักสูตรสำหรับเด็กแรกเกิด - 3 ปี

ส่วนที่ 2 เป็นหลักสูตรสำหรับเด็กอายุ 3 - 5 ปี

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาระดับอนุบาลปีที่ 2 จึงทำการศึกษหลักสูตรสำหรับเด็กอายุ 3 - 5 ปี ที่มีสารสำคัญดังนี้

1.1 หลักการ เป็นหลักสำคัญในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาหลักการของหลักสูตรให้เข้าใจเพราะในการจัดประสบการณ์ให้เด็กอายุ 3 - 5 ปี จะต้องยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูควบคู่กับการให้การศึกษา โดยต้องคำนึงถึงความสนใจและความต้องการของเด็กทุกคนทั้งเด็กปกติ เด็กที่มีความสามารถพิเศษ และเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา รวมทั้งการสื่อสารและการเรียนรู้ หรือเด็กที่มีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาสเพื่อให้เด็กพัฒนาทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่างสมดุล โดยจัดกิจกรรมที่หลากหลายบูรณาการผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ตรงผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดูหรือบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กแต่ละคนได้มีโอกาสพัฒนาดตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการสูงสุดตามศักยภาพและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข เป็นคนดีและคนเก่งของสังคม และสอดคล้องกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา สภาพเศรษฐกิจสังคมโดยความร่วมมือจากบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นหลักการของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 มีสารสำคัญ ดังนี้

- (1) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
- (2) ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชนสังคมและวัฒนธรรมไทย
- (3) พัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย
- (4) จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข
- (5) ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัวชุมชนและสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

1.2 จุดหมาย หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยมุ่งให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัยความสามารถ และความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา เมื่อเด็กจบการศึกษาในระดับปฐมวัย เด็กจะบรรลุตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในจุดหมาย 12 ข้อ และในแต่ละช่วงอายุผู้สอนจะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะตามวัยของเด็กด้วยมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 จะครอบคลุมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ดังนี้

- (1) ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
- (2) กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว

และประสานสัมพันธ์กัน

- (3) มีสุขภาพจิตที่ดี และมีความสุข
- (4) มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
- (5) ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหวและรัก

การออกกำลังกาย

- (6) ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
- (7) รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและความเป็นไทย
- (8) อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- (9) ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
- (10) มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
- (11) มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
- (12) มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

2. เป้าหมายพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

ในการพัฒนาเด็กให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่กำหนดให้ไว้ในแนวการจัดประสบการณ์นั้นต้องยึดพัฒนาการของเด็กเป็นหลักโดยคำนึงถึงวัยความสามารถและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ดังนั้นครูจึงต้องศึกษาเป้าหมายและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพัฒนาการของเด็กทุกด้านก่อนที่จะจัดสภาพแวดล้อมประสบการณ์และกิจกรรมต่างๆ เป้าหมายที่พึงประสงค์จะให้เกิดในตัวเด็กวัย 3 - 5 ปี มีดังต่อไปนี้

2.1 ด้านร่างกาย การพัฒนาด้านร่างกายเป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะและความสามารถทางร่างกายของเด็กตั้งแต่แรกเกิดอย่างต่อเนื่อง เป้าหมายในการพัฒนาด้านร่างกายของเด็ก คือสุขภาพอนามัยตามเกณฑ์ การใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก

2.2 ด้านอารมณ์และจิตใจ พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจเป็นการแสดงออกทางอารมณ์และจิตใจ รับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่น มีคุณธรรม จริยธรรม

2.3 ด้านสังคม พัฒนาการด้านสังคมเป็นความสามารถในการช่วยเหลือตนเองและการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นซึ่งสังเกตได้จากการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การเล่นและการทำกิจกรรมต่างๆ

2.4 ด้านสติปัญญา พัฒนาการด้านสติปัญญาเป็นการเปลี่ยนแปลงความสามารถในด้านความรู้ ความคิด ความเข้าใจ การใช้ภาษา และความคิดสร้างสรรค์

3. โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร

เพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษาจึงกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยดังนี้

3.1 การจัดชั้นหรือกลุ่มเด็ก ให้ยึดอายุเป็นหลักและอาจเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล เช่น กลุ่มเด็กที่มีอายุ 3 ปี อาจเรียกชื่ออนุบาล 1 กลุ่มเด็กที่มีอายุ 4 ปี อาจเรียกชื่ออนุบาล 2 กลุ่มเด็กที่มีอายุ 5 ปี อาจเรียกชื่ออนุบาล 3 หรือเด็กเล็ก

3.2 ระยะเวลาเรียนใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก 1-3 ปีการศึกษา โดยประมาณ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุของเด็กที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา

3.3 สารการเรียนรู้ สารการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย สำหรับเด็กอายุ 3 - 5 ปี ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ประสบการณ์สำคัญ และสาระที่ควรเรียนรู้ทั้ง 2 ส่วนใช้เป็นสื่อกลางในการจัดประสบการณ์ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษาอาจจัดในรูปแบบหน่วยการสอนแบบบูรณาการหรือเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัยรวมทั้งต้องสอดคล้องกับปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

4. การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ 3 - 5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเกิดความรู้ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกิดการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยจะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดในรูปของกิจกรรมผ่านการเล่นเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงเกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา และกิจกรรมหลักที่ควรจัดเป็นประจำทุกวันนี้มี 6 กิจกรรม คือ กิจกรรมเสรี กิจกรรมสร้างสรรค์ เกมการศึกษา กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมกลางแจ้ง และกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ ซึ่ง

ทุกวันต้องจัดกิจกรรมให้ครบทั้ง 6 กิจกรรม ซึ่งมีรูปแบบการจัดกิจกรรมประจำวันที่สามารถปรับให้เหมาะสมกับเวลา เหตุการณ์ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี สภาพชุมชนและท้องถิ่นแต่ต้องมีครบทุกกิจกรรม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้สาระการเรียนรู้ทั้ง 4 เรื่อง คือ 1. เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก 2. เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่ 3. ธรรมชาติรอบตัว 4. สิ่งต่างๆ รอบตัว ใช้ทำการสอนในภาคเรียนที่ 2 จากประสบการณ์ด้านการสอนทำให้ทราบว่า เด็กปฐมวัยจะได้ใช้จินตนาการความคิดสร้างสรรค์ในการแสดงออกโดยการวาดได้อย่างเต็มที่

ก่อนการจัดอบรมเลี้ยงดูเด็กหรือจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย ครูและผู้เกี่ยวข้องควรศึกษาหลักสูตรหรือแนวการจัดประสบการณ์ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อจะได้จัดได้อย่างถูกต้องและบรรลุตามจุดมุ่งหมาย

จากหลักการและแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ดังนี้การจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย จุดมุ่งหมายก็เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ซึ่งประกอบด้วยด้านร่างกาย ด้านอารมณ์-จิตใจ ด้านสังคมและด้านสติปัญญา ได้พัฒนาอย่างเต็มที่และในการจัดประสบการณ์นั้นต้องยึดพัฒนาการของเด็กเป็นหลัก โดยคำนึงถึงวัยความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล และการจัดกิจกรรมประจำวันตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรคือการพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก-ใหญ่ การพัฒนาอารมณ์ จิตใจและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาสังคมนิสัย การพัฒนาการคิด การพัฒนาภาษา การส่งเสริมจินตนาการและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยนั้นไม่จัดในรูปของรายวิชาและจะจัดในรูปของกิจกรรมผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้สาระการเรียนรู้ 4 เรื่อง คือ เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว สิ่งต่างๆ รอบตัวนำมาจัดทำชุดกิจกรรมเพื่อนำมาใช้ในกิจกรรมสร้างสรรค์และจากประสบการณ์การวาดภาพ ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งของกิจกรรมสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่เด็กส่วนใหญ่ชอบทำกิจกรรมนี้เพราะได้แสดงออกโดยการวาดภาพอย่างเต็มที่

5. กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

กิจกรรมสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ช่วยเด็กให้แสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการโดยใช้ศิลปะซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2540 : 7) ได้กล่าวถึงกิจกรรมสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

5.1 การวาดภาพและระบายสี เช่น สีเทียน สีน้ำ เป็นการวาดภาพโดยเสรีหรือตามที่กำหนดทั้งเรื่องราวและรูปทรงและการพาเด็กออกไปนอกสถานที่แล้วกลับมาเขียนภาพเป็นต้น

- 5.2 การเล่นและทดลองเกี่ยวกับสี เช่น การละเลงสี เป่าสี หยดสี เทสี พับสี ผสมสี
- 5.3 การพิมพ์ภาพ ได้แก่ พิมพ์ภาพด้วยวัสดุ แม่พิมพ์ทรายหรืออวัยวะของร่างกาย
- 5.4 การปั้น เช่น ปั้นดินน้ำมัน ปั้นดิน ปั้นแป้งโด ปั้นให้เป็นรูปทรงหรือเรื่องราว
- 5.5 การพับ ฉีก ตัด ปะ สาน ม้วน ได้แก่ การฉีกหรือตัดและปะเป็นเรื่องราวต่าง ๆ
- 5.6 การประดิษฐ์ เช่น ประดิษฐ์เศษวัสดุ การร้อยวัสดุต่าง ๆ การเย็บหรือสาน
- จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า กิจกรรมสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ช่วยเด็กให้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการความรู้สึกต่าง ๆ และการทำงานประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตาเพื่อเป็นการเตรียมพื้นฐานในการเรียนระดับต่อไป

การวาดภาพสำหรับเด็กปฐมวัย

1. ความหมายของการวาดภาพ

กิจกรรมการวาดภาพมีความสำคัญยิ่งต่อเด็กระดับปฐมวัย เพราะเป็นการเตรียมความพร้อมในทุกด้านของเด็ก เด็กปฐมวัยต้องปฏิบัติกิจกรรมสร้างสรรค์ทุกวันและการวาดภาพก็เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ต้องปฏิบัติทุกวันเช่นกัน และได้มีผู้ให้ความหมายของการวาดภาพ (Drawing) ไว้หลายท่าน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (2539 : 716) กล่าวว่า การวาดภาพ หมายถึง เขียน หรือลากเส้น เป็นลวดลาย หรือรูปภาพ เช่น วาดภาพดอกไม้ วาดภาพทิวทัศน์ เขียนเป็นลายเส้น เช่น วาดภาพลายไทย

จิตทนายวรรณ เดือนฉาย (2541 : 31) กล่าวว่า กิจกรรมการวาดภาพเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีคุณค่าสำหรับเด็กปฐมวัยเพราะนอกจากจะช่วยให้ผลิตเฟลินแล้ว ในขณะที่เด็กกำลังวาดเด็กจะได้ฝึกการสังเกต จำแนกและเปรียบเทียบช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องต่างๆ โดยผ่านประสบการณ์ตรง

เอื้ออารี ทองพิทักษ์ (2546 : 13) ได้สรุปไว้ว่า การวาดภาพของเด็กปฐมวัยเป็นการแสดงออกของเด็กที่สนองการเจริญเติบโตตามธรรมชาติ โดยการถ่ายทอดความเข้าใจ ความคิดของตนตามวัยซึ่งมีความมุ่งหมายต่อตัวเด็ก ความพร้อมของเด็กแต่ละคนและจะค่อยๆ พัฒนาไปตามวุฒิภาวะของเด็ก

บุญสม ลอยบัณฑิตย์ (2547 : 31) สรุปไว้ว่าการวาดภาพ หมายถึง การวาด การเขียน ให้เป็นภาพต่างๆ ที่มีความหมายเป็นการถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นรูปธรรม

จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า การวาดภาพเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่า และมีความหมายต่อผู้เรียนและผู้ดูทั้งยังเป็นการแสดงออกของเด็กทางการสังเกต การรู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา รู้จักค้นคว้าทดลอง รู้จักใช้เหตุผล และมีความคิดสร้างสรรค์ซึ่งจะสะท้อนผลงาน ออกมาเป็นภาพวาด และนอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการสร้างความสุนทรีย์ให้เกิดขึ้นในใจ ความรู้สึกของเด็กอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาสติปัญญาและความเติบโตของเด็กต่อไป

2. ความสำคัญของกิจกรรมวาดภาพ

การวาดภาพ มีความสำคัญหลายประการได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของการวาดภาพไว้ ดังนี้

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2536 : 5) กล่าวว่า การวาดภาพมีความสำคัญต่อเด็กเล็ก ๆ เพราะจะได้เรียนรู้โลกด้วยประสาทสัมผัสของตนเองก่อนการเรียนรู้ด้วยการคิดหรือใช้เหตุผล จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เด็กพัฒนาความฉลาดของตน โดยผ่านกิจกรรมทางจินตนาการ ให้มากด้วยการวาดภาพ

ศิริลักษณ์ ศรีกมล (2537 : 173-179) กล่าวว่า กิจกรรมการวาดภาพมีคุณค่าต่อชีวิตเด็กหากใช้ให้ถูกจะเกิดประโยชน์ที่มีค่ามหาศาลเพราะนอกจากจะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์แล้วยังมีบทบาทในการสร้างนิสัย สร้างความสุข ความงามให้เกิดขึ้นในหัวใจเด็ก

ราตี ทองสวัสดิ์ (2539 : 215-216) กล่าวว่า กิจกรรมการวาดภาพระดับปฐมวัย มีความสำคัญ คือ

- (1) ได้ฝึกกล้ามเนื้อมือโดยเฉพาะกล้ามเนื้อนิ้วมือ ให้สามารถจับดินสอ บังคับให้ขีดเขียนได้ตามที่ต้องการอันจะเป็นพื้นฐานในการเขียนหนังสือต่อไป
- (2) ได้ฝึกประสาทสัมผัส กล่าวคือ เมื่อตามองเห็นความต้องการให้มือขีดเขียนไปในทิศทางไหน มือก็ขีดเขียนตามทิศทางนั้นได้
- (3) ได้ฝึกการฟัง ในการทำกิจกรรมการวาดภาพนั้น เด็กจะมีโอกาสฟัง คำพูดของครู อาจเป็นคำสั่งให้ปฏิบัติตาม หรือเป็นคำถามให้คิดแล้วตอบ
- (4) ได้ฝึกการพูด ในการวาดภาพให้ถือว่าเป็นเวลาที่ต้องให้อิสระแก่เด็ก ให้มากที่สุดเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เด็กจะมีโอกาสสนทนากับเพื่อนและกับครู เมื่อต้องการบรรยายภาพที่ทำนั้นให้เป็นภาพอะไร เด็กจะต้องคิดและเปล่งออกมาเป็นคำพูด
- (5) ได้พัฒนาด้านอารมณ์ สังคม อันเป็นพื้นฐานที่จะก่อให้เกิดแรงจูงใจให้รักเรียนต่อไป เพราะแทนที่จะเริ่มหัดเขียนตัวหนังสือก็จะเป็นการวาดภาพแทน เมื่อถึงเวลาพร้อมแล้วเด็ก ๆ จะเกิดความรู้สึกอยากอ่าน เขียนขึ้นมาเอง โดยไม่ต้องมีใครไปบังคับ ดังนั้นกิจกรรมวาดภาพก็เป็นกิจกรรมที่จะช่วยในการฝึกทักษะทางภาษาเป็นอย่างดี หากเด็กได้บรรลุจุดมุ่งหมาย ทั้ง 5 ประการแล้ว ย่อมจะช่วยให้เด็กได้เรียนหนังสือในชั้นประถมศึกษาได้อย่างสบาย

มานพ ถนอมศรี (2540 : 105) ได้กล่าวว่า การวาดภาพมีความสำคัญต่อเด็ก เพราะการวาดภาพช่วยให้เด็กเพิ่มความสังเกตและการมองเห็นให้ละเอียดลออมากขึ้น

อนันต์ ประภาโส (2540 : 9) ได้กล่าวว่า การวาดภาพมีความสำคัญเพราะเด็ก ได้แสดงออกได้ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกจินตนาการ และพัฒนาความคิดที่เป็นสาระต่อการคิด สร้างสรรค์

ปริดา ปัญญาจันทร์ (2544 : 143) ได้กล่าวว่า การวาดภาพในระดับปฐมวัย เป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกส่วนของร่างกายและการวาดภาพใดๆ มักจะแฝงไว้ซึ่งความคิด ความรู้สึกหรือแม้กระทั่งอุปนิสัย และมีพัฒนาการสูงขึ้นทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม สติปัญญา และด้านภาษา

บุญสม ลอยบัณฑิตย์ (2547 : 33) ได้กล่าวสรุปไว้ว่าความสำคัญของกิจกรรม วาดภาพเป็นการช่วยให้เด็กปฐมวัยมีความคิดสร้างสรรค์และมีพัฒนาการสูงขึ้นทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม สติปัญญาและภาษา

จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปไว้ว่า การวาดภาพในระดับปฐมวัยเน้น การส่งเสริมพัฒนาการทุกๆ ด้าน ตั้งแต่ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านอารมณ์-จิตใจและสติปัญญา และการวาดภาพ เด็กได้ใช้จินตนาการได้ใช้การสังเกตและการมองเห็นได้ใช้ภาษาในการบรรยาย ภาพและภาพวาดจะเป็นสิ่งที่สะท้อนอารมณ์ความรู้สึกจินตนาการหรือแม้กระทั่งอุปนิสัยพฤติกรรม และจิตใจสำนึกของผู้วาด

3. พัฒนาการในการวาดภาพของเด็กปฐมวัย

พัฒนาการในการวาดภาพของเด็กปฐมวัย จะแตกต่างกันไปจากช่วงอายุ เพราะเด็ก จะมีพัฒนาการที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงอายุ ซึ่งมีนักการศึกษากล่าวไว้ ดังนี้

วิกเตอร์โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld. อ้างถึงใน วิทยา เรืองโกสม. 2535 : 50-59) ได้แบ่งพัฒนาการในการวาดภาพเป็น 5 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 การขีดเขียนเส้นยู่เด็กจะมีอายุระหว่าง 1-2 ขวบ เด็กจะจับเครื่องเขียนแน่น ขณะลากไปบนกระดาษ บางครั้งจะหลุดพ้นกระดาษ เด็กจะจับเครื่องเขียนในลักษณะของการจับค้อน การลากเส้นจะเป็นไปตามการเคลื่อนไหวของแขน การแกว่งแขนไปมาจะเป็น เครื่องกำหนดทิศทางและความยาวของเส้น เด็กจะมองดูการกระทำของตนตลอดเวลาจะดูเส้นที่เกิดขึ้นด้วยความเพลิดเพลินมากกว่าที่จะบังคับให้เส้นเป็นรูปอะไร

ชั้นที่ 2 การขีดเส้นยู่ที่บังคับด้วยมือได้เด็กจะมีอายุระหว่าง 2-3 ขวบ ในชั้นนี้ข้อมือจะเคลื่อนไหวได้ดีกว่าชั้นที่ 1 เส้นยู่จะลากกว้างขึ้นเป็นวงกลมสม่ำเสมอมากขึ้นเด็ก จะบังคับสิ่งที่ใช้เขียนให้ลากผ่านหน้ากระดาษไปยังด้านตรงข้ามได้

ขั้นที่ 3 เส้นยุงมีชื่อ เด็กจะมีอายุระหว่าง 3-4 ขวบ เส้นยุงที่เด็กลากจะเริ่มมีชื่อนับเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะจะแสดงให้เห็นทราบว่าเด็กเริ่มพัฒนาความคิดอันเป็นนามธรรม เส้นจะกลายเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งต่าง ๆ

ขั้นที่ 4 เริ่มต้นสัญลักษณ์ เด็กจะมีอายุ 4 ขวบ ขึ้นไปเด็กจะสร้างสัญลักษณ์ขึ้นแทนสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่ไม่เหมือนสิ่งนั้นเลย ผู้ใหญ่จะมองเห็นบางส่วนมีเค้าของจริงเด็กจะไม่พยายามวาดให้เหมือนภาพถ่ายในสายตาของผู้ใหญ่ภาพนั้นจะผิดส่วนไม่เหมือนของจริงแต่เด็กจะไม่รู้สึกเช่นนั้น

ขั้นที่ 5 ภาพก่อนมีโครงสร้างเด็กจะมีอายุ 5 ขวบขึ้นไปเมื่อมาถึงขั้นนี้ภาพจะมีด้านล่างด้านบนโดยจะมีเส้นแบ่งท้องฟ้าและพื้นดินขนาดของสิ่งของต่าง ๆ เริ่มใกล้เคียงของจริงภาพจะปรากฏชัดว่าเป็นภาพคน สิ่งของ

จากการศึกษา สรุปได้ว่าการวาดภาพของเด็กปฐมวัยจะมีพัฒนาการที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงอายุ โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยจะวาดภาพโดยการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาแทนสิ่งต่าง ๆ ทำให้ภาพที่วาดไม่เหมือนของจริงแต่การวาดภาพมีความสำคัญสำหรับเด็กทุกระดับอายุซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้เด็กรู้จักการวาดภาพให้เร็วที่สุด

4. กิจกรรมการวาดภาพเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

อารี พันธุ์ณี (2540 : 164-165) ได้กล่าวถึงการวาดภาพในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

(1) การวาดภาพตามใจชอบ หมายถึง การให้โอกาสเด็กได้มีอิสระในการเลือกวาดสิ่งที่เด็กพอใจและสามารถวาดได้ ซึ่งส่วนมากเด็กก่อนวัยเรียนมักจะวาดรูปคน บ้าน ตุ๊กตา หรือภาพที่เด็กประทับใจ

(2) การวาดภาพจากประสบการณ์ หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากประสบการณ์ที่เด็กได้ประสบกับตนเอง จากการไปเที่ยวตามที่ต่าง ๆ เช่น ทะเล สวนสัตว์ ของขวัญวันเกิด ของเล่น และสัตว์เลี้ยง เป็นต้น

(3) การวาดภาพจากการฟังนิทาน หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากนิทานที่ครูเล่าให้ฟังหรือจากเทปนิทานซึ่งเด็กจะแสดงทั้งความรู้สึกนึกคิดทางด้านสติปัญญาและความรู้สึกทางด้านจิตใจ ถ่ายทอดออกมาเป็นภาพได้

(4) การวาดภาพจากเสียงเพลง หมายถึง การให้เด็กได้ฟังเพลงแล้ววาดภาพตามความนึกคิดของเด็ก เป็นภาพที่เด็กประทับใจจากการฟังเพลง

(5) การวาดภาพจากแสดงบทบาทสมมติ หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากการที่เด็กได้แสดงบทบาทสมมติ แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นภาพ

(6) การวาดภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนด หมายถึง การที่เด็กต่อเติมเสริมให้เป็นภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนดมาให้ ซึ่งสิ่งเร้าอาจแบ่งเป็น

1) ต่อเติมภาพจากสิ่งเร้าที่ไม่สมบูรณ์ เช่น เป็นเส้นในลักษณะต่างๆ ได้แก่ เส้นโค้ง เส้นตรง เส้นคู่ขนาน ฯลฯ

2) ต่อเติมภาพจากสิ่งเร้าที่สมบูรณ์ เช่น วงกลม สีเหลี่ยม สามเหลี่ยม เป็นต้น การต่อเติมในลักษณะเช่นนี้เป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้ดี เด็กจะเกิดจินตนาการและทำทนายให้อยากลองทำให้เสร็จเป็นรูปเป็นร่าง ด้วยความคิดที่เป็นอิสระ และด้วยความพอใจ นอกจากนั้นยังเป็นสิ่งเสริมความคิดที่แปลก ไม่ซ้ำกัน เด็กแต่ละคนจะวาดภาพตามความคิดของตน ซึ่งเป็นการเริ่มต้นในการกล้าคิดและยอมรับความแตกต่างของตนจากเพื่อนคนอื่นสร้างเสริมให้เด็กเกิดความมั่นใจจากผลงานที่ปรากฏกล้าคิดในสิ่งแปลกๆ อันจะนำไปสู่การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต่อไป

จากการศึกษา สรุปได้ว่ากิจกรรมการวาดภาพเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กมีรูปแบบที่แตกต่างหลายลักษณะ ซึ่งต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับเด็กแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่มเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และสถานการณ์ในขณะนั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีแนวคิดว่า การนำการวาดภาพลักษณะมาจัดกิจกรรมให้กับเด็กจะทำให้เด็กมีพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น

การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม

การทำกิจกรรมของเด็กปฐมวัย มีหลายลักษณะเช่น การทำกิจกรรมรายบุคคล การทำกิจกรรม เป็นคู่และการทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม ซึ่งผลจากการวิจัยของนักการศึกษาหลายท่านพบว่าการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มจะทำให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น

1. ความหมายของกลุ่ม มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของกลุ่มไว้ดังนี้

กัลเลย์ (Gulley. 1960 : 62) กล่าวว่า กลุ่มมีความหมายลึกซึ้งกว่าการที่บุคคลมาอยู่รวมกันเฉยๆ เท่านั้น แต่การรวมกลุ่มจะต้องประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ

(1) มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

(2) ผลของการทำงานเกิดจากความร่วมมือของสมาชิก

(3) มีการสื่อสารทางวาจาหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง

กิตตินันท์ มลิทอง (2540 : 123) ได้กล่าวว่า กลุ่มคือการรวมกันของสมาชิกและทุกคนในกลุ่มต้องทำตามกฎของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันนั่นคือแต่ละคนจะต้องพึ่งพากันเพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542 : 248) กล่าวว่า กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมีแรงจูงใจร่วมกันให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุด เน้นกระบวนการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ความรู้โดยกลุ่ม

นงลักษณ์ สินสืบผล (2543 : 196) ได้ให้ความหมายของกลุ่มไว้ว่า เป็นการอยู่ร่วมกันของเด็กหลายๆ คน ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแบ่งงานและช่วยกันทำงาน รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น เป็นผู้นำและเป็นผู้ตามที่ดีและมีคุณธรรมที่ดีต่อกันและสำหรับเด็กปฐมวัยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นหมายถึง การที่เด็กรู้จักปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี รู้จักเห็นใจผู้อื่น ไม่ทะเลาะหรือรังแกกันรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รู้จักการให้และรับ รู้จักเอื้อเฟื้ออย่างมีเหตุผล รู้จักเล่นกับเพื่อนได้ทั้งในบทบาทของการช่วยเหลือ และการร่วมมือที่ดี

จากการศึกษาสรุปความหมายของกลุ่มได้ว่า กลุ่มคือการรวมตัวของเด็กตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน รู้จักการปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่น และมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการทำกิจกรรมต่างๆ

2. ประโยชน์ของการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม

การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มมีประโยชน์มากมายหลายประการ และนักการศึกษาได้กล่าวถึงประโยชน์ของการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มไว้ ดังนี้

ยัง (Young, 1972 อ้างถึงใน ปิยกมล เปล่งอรุณ. 2540 : 27-28) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการเรียนเป็นกลุ่ม ดังนี้

- (1) บรรยากาศในการเรียน จะมีความเป็นกันเองมากขึ้น นักเรียนจะรู้สึกปลอดภัยและไม่เคร่งเครียด เมื่อทำงานร่วมกันกลุ่ม
- (2) ช่วยแก้ปัญหาค้นหาให้นักเรียนบางคนเพราะการทำงานร่วมกันจะให้ทุกคนรู้สึกว่าตนมีความสำคัญต่อกลุ่มเท่ากันความเชื่อมั่นในตนเองก็จะถูกกระตุ้นให้มีเพิ่มมากขึ้น
- (3) การเรียนเป็นกลุ่มจะช่วยลดปัญหาเรื่องระเบียบวินัย
- (4) การเรียนเป็นกลุ่มจะเสริมความสามัคคี รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนต่อกลุ่มฝึกให้นักเรียนรู้จักการอภิปรายการเสนอแนะและการซักถามตลอดจนส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็ก

จันทน์ บุญคลัง (2542 : 50) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการเรียนเป็นกลุ่มว่า ช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการที่ดีในด้านต่างๆ เช่น รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยในการส่งเสริมทักษะทางสังคม การเห็นคุณค่าของตนเอง ส่งเสริมด้านจิตวิทยา การสื่อสาร การเป็นผู้นำ รวมทั้งส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

นงลักษณ์ สินสืบผล (2543 : 197) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มว่าเป็นการส่งเสริมให้เด็กรู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่นเพราะเด็กจะอยู่คนเดียวไม่ได้ต้องมี

การติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่เสมอ ทั้งในการเล่นและการทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดความมั่นใจ เกิดความภาคภูมิใจในความสามารถของตน การรู้จักช่วยเหลือผู้อื่นจึงเป็นความสามารถต่อจาก การรู้จักช่วยตนเองของเด็ก รวมทั้งการปรึกษาหารือกัน แลกเปลี่ยน ความคิดเห็นและหาข้อสรุป กันเอง ต้องทำงานร่วมกันพูดคุยกันและวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งกันและกัน

การที่เด็กได้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นการหล่อหลอมความคิดร่วมกันรู้จักเคารพ นับถือกัน รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวให้กัน รู้จักเสียสละให้กัน ห้องเรียนที่ได้รับการเอาใจใส่เป็นอย่างดี ในการอยู่ร่วมกัน จึงเป็นห้องเรียนที่พัฒนาพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

บุญสม ลอยบัณฑิตย์ (2545 : 36) กล่าวว่า การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม นอกจากจะช่วยพัฒนาสร้างเสริมทัศนคติและพฤติกรรมต่างๆ ที่จะช่วยให้บุคคลสามารถเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่มแล้วลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ทำให้บุคคลรู้สึกภาคภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจ ตลอดจนส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้วย

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า การทำกิจกรรม ร่วมกันเป็นกลุ่ม นอกจากจะส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมแล้วยังส่งเสริมให้เด็กรู้จักเคารพนับถือกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อหาข้อสรุปและการที่เด็กได้ แสดงออกบ่อยๆ จะทำให้เกิดความมั่นใจซึ่งเป็นการส่งเสริมพัฒนาการ ด้านความคิดสร้างสรรค์ ได้เป็นอย่างดี

3. การเข้าร่วมกลุ่มของเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัยสามารถเข้าร่วมกลุ่มได้โดยธรรมชาติ ไม่มีขั้นตอนหรือแบบแผนมาก บทบาทผู้นำผู้ตามไม่ถาวรจะสลับสับเปลี่ยนตลอดเวลาช่วงเวลาในการเข้ากลุ่มเป็นช่วงเวลาสั้นๆ เพราะเด็กวัยนี้ช่วงความสนใจสั้นประกอบด้วยเป็นระยะเริ่มแรกของพัฒนาการทางสังคมในด้านการรวมกลุ่มกับเพื่อน

พรณี ช.เจนจิต (2538 : 231-232) ได้กล่าวถึง การเข้าร่วมกลุ่มของเด็กปฐมวัย ไว้หลายประการดังนี้

(1) เด็กวัยนี้ส่วนมากมีเพื่อนสนิทเพียง 1-2 คน แต่มิตรภาพของเด็กวัยนี้อาจเปลี่ยนได้เร็วมาก เด็กปฐมวัยมักมีสังคมที่ไม่แน่นอนและเล่นกับเพื่อนส่วนใหญ่ในชั้นได้ด้วย ความเต็มใจ มักจะมีเพื่อนสนิทเป็นเพศเดียวกัน มิตรภาพระหว่างเด็กหญิงเด็กชายจะพัฒนาขึ้น อาจสังเกตได้ว่าเด็กบางคนไม่สามารถเข้ากับเพื่อนได้ หรือไม่มีความมั่นใจที่จะติดต่อกับเพื่อนฯ หรือบางครั้งเด็กอาจจะชอบอยู่คนเดียว หรือชอบที่จะเป็นผู้สังเกตการณ์มากกว่าที่จะเป็นผู้มีส่วนร่วม แต่ถ้าท่านเด็กรู้สึกว่าคุณอยากรู้จักเพื่อนๆ ท่านควรจะให้ความช่วยเหลือบ้าง การทำสังคมมิติ จะแสดงให้เห็นว่าเด็กขี้อายอยากรู้จักเพื่อนคนไหนบ้าง

(2) กลุ่มเพื่อนเล่นมักเป็นกลุ่มเล็กๆ ไม่ค่อยเป็นระเบียบและเปลี่ยนแปลงบ่อยๆ เราไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเล่นของเด็กให้มากนักตัวเด็กจะเปลี่ยนการเล่นอย่างฉับพลันเพราะการที่ผู้ใหญ่ยุ่งเกี่ยวกับเด็กมากเกินไป จะเป็นการทำลายพฤติกรรมสร้างสรรค์ของเด็กซ้ำยังก่อให้เกิดพฤติกรรมทางทำลายอีกด้วย

(3) แม้ว่าจะมีการทะเลาะกันบ่อยๆ แต่ก็ในช่วงระยะสั้นและเด็กๆ มักจะลืมง่ายเมื่อเด็กหลายๆ คนมาอยู่รวมกันในที่จำกัดและมีของเล่นจำนวนจำกัดเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือการแย่งชิงของเล่นเหล่านั้นถ้าทำได้ควรปล่อยให้เด็กจัดการเรื่องเช่นนี้ให้เรียบร้อยเอง เราจะเข้าไปเกี่ยวข้องเมื่อการทะเลาะนั้นรุนแรงเกินไปเท่านั้น โดยจะต้องพยายามแยกคู่ปรับออกจากกันและแนะนำให้ไปเล่นอย่างอื่น แทนที่จะบังคับให้เลิกทะเลาะกัน

(4) เด็กอนุบาลจะสนุกสนานกับการเล่นละครเรื่องที่เล่นอาจเกิดขึ้นเองหรือเลียนแบบรายการโทรทัศน์ ฉะนั้นจึงควรให้การสนับสนุนโดยกระตุ้นให้เด็กแสดงเรื่องที่เขาพอใจ เด็กชายและเด็กหญิงมีความสนใจคล้ายกัน และยังไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ทางเพศอย่างชัดเจน ฉะนั้นท่านไม่ควรอารมณ์เสียถ้าพบว่าเด็กชายบางคนชอบเล่นตุ๊กตาและเด็กหญิงบางคนชอบเล่นปืนหรือเล่นแบบผู้ชาย

พือาเจท์ (Piaget อ้างถึงใน สมพร สุทัศนีย์. 2541 : 20) กล่าวว่า เด็กอายุ 3-5 ขวบ เรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมจากเพื่อนในโรงเรียนอนุบาล ลักษณะการเข้าร่วมกลุ่มของเด็กปฐมวัยมีดังนี้

(1) เด็กวัยนี้ มักจะมีเพื่อนน้อย และมักจะเปลี่ยนเพื่อนเสมอ เพราะสังคมของเด็กวัยอนุบาลไม่แน่นอน และกลุ่มเพื่อนก็มักจะเป็นกลุ่มเด็กเล็กๆ 2-3 คน

(2) เด็ก 3 ขวบ จะรู้จักเสียสละของบางอย่างเพื่อให้ได้สิ่งอื่นที่ตนพอใจมาแทน

(3) เด็กวัยนี้จะเล่นรวมกันทั้งสองเพศ อย่างสนุกสนาน แต่ก็มีเด็กบางคนหรือบางกลุ่มที่เล่นแยกพวกทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากสาเหตุที่เด็กผู้ชายชอบแก๊งและวิ่งแกลเด็กผู้หญิง

(4) เด็กวัยนี้มักจะมีการทะเลาะกันบ่อยแต่เด็กจะคืนดีกันในระยะเวลาต่อมา เพราะเด็กลืมง่าย พ่อแม่หรือครูไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง นอกจากการทะเลาะนั้นรุนแรงเกินไป

(5) เด็กวัย 4 ขวบ จะช่างพูด ชอบอ้างหลักฐาน ชอบพูดคุยยกตนข่มท่าน เช่น “ผมวิ่งเก่งกว่าเธอ” “ผมทำเสร็จก่อนเธอ” ฯลฯ

(6) เด็กวัย 5 ขวบ จะทำสิ่งต่างๆ ได้ตามความสามารถ ทำตามผู้ใหญ่ได้ง่าย ไม่ดื้อดึง และมีความรับผิดชอบมากขึ้น สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมได้

(7) เด็กวัยนี้จะสนุกสนานอยู่กับการเล่นละครเพราะเด็กวัยนี้มีจินตนาการกว้างขวางเรื่องที่เล่นอาจคิดขึ้นเองง่ายๆ หรือเลียนแบบโทรทัศน์ผู้ปกครองควรเอาใจใส่ให้เด็กดูรายการโทรทัศน์ที่เหมาะสม

สุชา จันทรเอม (2540 : 118 - 120) ได้กล่าวถึงการเข้าร่วมกลุ่มของเด็กปฐมวัยว่า เด็กวัยนี้เริ่มรู้จักคบเพื่อน และรู้จักเล่นกับเพื่อนได้ดีขึ้น เด็กเริ่มรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน การปรับตัวของเด็กจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับกรอบเลี้ยงดูด้วยจะเริ่มแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาให้เห็น เช่น การร่วมมือ การยอมรับฟัง การแสดงออกของการเป็นผู้นำ ซึ่งแสดงออกความเป็นผู้นำเด็กเริ่มรู้จักการแข่งขันกัน เมื่ออายุ 4-5 ปี เป็นต้นไป โดยเฉพาะการแข่งขันระหว่างกลุ่มในระยะ 5-6 ปี เด็กเริ่มมองเห็นความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและชาย ดังนั้นจึงควรส่งเสริมการเข้าร่วมกลุ่มของเด็กปฐมวัยเพื่อฝึกความเชื่อมั่นในการรวมกลุ่มให้เด็กเข้าใจระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ ฝึกให้รู้จักการแบ่งปันและการผลัดเปลี่ยนกันรู้จักอดใจรอในโอกาสอันควร

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า พัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยจะมีมากขึ้นตามอายุและการจัดกิจกรรมให้เด็กได้เข้าร่วมกลุ่มเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมเป็นอย่างดีเพราะได้มีปฏิสัมพันธ์การเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่นและต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มด้วย และวิธีการจัดกลุ่มควรคำนึงถึงจำนวนเด็ก วิธีการที่ไม่ซับซ้อนยุ่งยากและควรให้เด็กมีความสุขสนุกสนานในการแบ่งกลุ่มเพราะวิธีการจัดกลุ่มจะเป็นการกระตุ้นให้เด็กสนใจในการทำกิจกรรม

4. กิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่ม

จากเอกสารแนวการจัดประสบการณ์ระดับก่อนประถมศึกษา ของกรมวิชาการ (2540) กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า กิจกรรมการวาดภาพเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งครูปฐมวัยต้องจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ให้เด็กได้ปฏิบัติทุกวันอย่างอิสระตามความสนใจอย่างน้อย 1-2 กิจกรรม และกิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่มนั้น ครูปฐมวัยสามารถจัดได้โดยให้เด็กแบ่งกลุ่มประมาณกลุ่มละ 5-6 คน และช่วยกันวาดภาพระบายสีอย่างอิสระตามจินตนาการโดยให้เด็กทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการวาดภาพ

จันทน์ บุญคลัง (2542 : 61) ได้กล่าวไว้พอสรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่มควรมีบทบาทสำคัญมากครูต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการจัดกิจกรรมการวาดภาพอย่างเป็นกลุ่มอย่างต่อแท้ ซึ่งประกอบด้วยการจัดจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน การจัดกลุ่ม การกำหนดบทบาทของสมาชิก การจัดเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อม การกระตุ้นส่งเสริมทักษะการคิด แก่ผู้เรียน เมื่อผู้เรียนมีความสุขย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้นักเรียนพัฒนาทักษะของตนเองอย่างเต็มศักยภาพไม่ว่าจะเป็นทักษะทางร่างกาย สังคม อารมณ์ จิตใจและสติปัญญา

ปิยภมล เปล่งอรุณ (2540 : 54) ได้กล่าวถึงการทำกิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่มว่าเป็นวิธีการที่ทำให้เด็กได้คิดและจินตนาการที่หลากหลาย โดยการที่ได้มีการแลกเปลี่ยน และปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มในการตอบคำถามและได้มีการพูดคุยเห็นเทคนิควิธีการในการวาดรูปรวมทั้งการสื่อความหมายกันด้วยรูปภาพที่วาด

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่าการวาดภาพเป็นกลุ่มเป็นการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม การที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ และทำงานร่วมกับผู้อื่นจะทำให้เด็กเรียนรู้วิธีแก้ปัญหาทางสังคม การทำงานร่วมกับผู้อื่นรู้จักการแบ่งปันซึ่งเป็นรากฐานของการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป และภาพที่เด็กวาดนั้นจะสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก และยังเป็นกิจกรรมที่เด็กได้ใช้ความคิดความเข้าใจการมองเห็น และการรับรู้คุณสมบัติของสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นจินตนาการ การมองรูปทรงรายละเอียดหรือทักษะต่างๆ นั้นเด็กสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ชุดการสอนและชุดกิจกรรม

1. ความหมายของชุดการสอนชุดการเรียนและชุดกิจกรรม

ได้มีนักการศึกษาได้กล่าวถึงความหมายของชุดการเรียนหรือชุดการสอนไว้หลายลักษณะดังนี้

ชุดการเรียน (Learning Package) เป็นสื่อการสอนที่เปลี่ยนมาจากคำเดิมว่าชุดการสอน (Instructional Package) ซึ่งเป็นสื่อการสอนที่ใช้กันมาตั้งแต่เดิม การใช้คำว่าชุดการสอนทำให้เกิดความคิดว่าเป็นสื่อการเรียนที่จัดไว้ให้ครูเป็นผู้ใช้ ในปัจจุบันนักศึกษาจึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า ชุดการเรียนแทนเพื่อย้ำถึงแนวการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนมีโอกาสใช้สื่อต่างๆ ในชุดการเรียนเพื่อศึกษาด้วยตนเอง ชุดการเรียนมีชื่อเรียกต่างๆ กัน เช่น ชุดการสอน ชุดการเรียนสำเร็จรูป ชุดสอนรายบุคคล ชุดกิจกรรม ซึ่งเป็นชุดสื่อประสมที่จัดขึ้นสำหรับหน่วยการเรียน (สมบัญญัติ ศรีคานานนท์. 2522 : 22)

กูด (Good. 1973 : 306) ให้ความหมายของชุดการเรียนหรือชุดการสอนว่าเป็นโปรแกรมการสอนทุกอย่างที่จัดไว้เฉพาะทั้งอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน เนื้อหา คู่มือครูแบบฝึกหัด มีการกำหนดจุดประสงค์ของการเรียนไว้อย่างครบถ้วน ชุดการสอนนี้นักเรียนได้ศึกษาด้วยตนเอง โดยครูเป็นผู้จัดให้และเป็นเพียงผู้แนะนำเท่านั้น

ฮุสตัน และคนอื่นๆ (Houston and Others. 1972 : 10-15) ได้กล่าวทำนองเดียวกันว่า ชุดการเรียน คือชุดของประสบการณ์ที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนเพื่อให้สัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมาย

อรจิรา จะแรมรัมย์ (2545 : 55) ได้สรุปว่า ชุดการเรียน หมายถึงโปรแกรมการสอนสำเร็จรูปที่ผู้เรียนเรียนได้เองทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มย่อยเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

มุสตี มีระหงส์ (2545 : 41) กล่าวว่า ชุดการสอนนั้นเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาชนิดหนึ่ง ซึ่งกำลังได้รับความสนใจในการเรียนการสอน ชุดการสอนนั้นจัดเป็นสื่อการสอนชนิดหนึ่งที่เป็นชุดของสื่อผสม (Multimedia) หมายถึงการใช้สื่อการสอนตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ตามที่ต้องการ สื่อที่นำมาใช้จะช่วยเสริมประสบการณ์ซึ่งกันและกันตามลำดับที่จัดเอาไว้ชุดการสอนจัดขึ้นสำหรับหน่วยการเรียนตามหัวข้อเนื้อหาและประสบการณ์ของแต่ละหน่วยที่ต้องการจะให้ผู้เรียนได้รับโดยจัดเอาไว้เป็นชุดๆ บรรจุอยู่ในซอง กล่อง หรือกระเป๋า แล้วแต่ผู้สร้างจัดทำขึ้นในการสร้างชุดการสอนนี้จะใช้วิธีระบบเป็นหลักสำคัญ ซึ่งสามารถทำให้มั่นใจได้ว่าชุดการสอนจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้อย่างมีประสิทธิภาพและยังช่วยให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจพร้อมที่จะสอนอีกด้วย

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า ชุดการสอนจัดเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาชนิดหนึ่งที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน เพราะภายในจะประกอบด้วยเนื้อหา คู่มือครู แบบฝึกหัด มีการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้อย่างครบถ้วนชุดการสอนจะจัดขึ้นตามหน่วยการเรียนตามหัวข้อเนื้อหาและประสบการณ์ของแต่ละหน่วยที่ต้องการจะให้ผู้เรียนได้รับโดยจัดเป็นชุดๆแล้วแต่ผู้สร้างจะจัดทำขึ้น และในการสร้างมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รับความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนวคิดและหลักการของชุดการสอน

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (อ้างถึงใน บุญเกื้อ ควรรหาเวช. 2530 : 67-69) ได้กล่าวถึงแนวคิดและหลักการของชุดการสอนไว้ดังนี้

(1) การประยุกต์ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล การเรียนการสอนจะต้องคำนึงถึงความต้องการความถนัดและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญครูจะได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการเรียนตามระดับสติปัญญาความสามารถและความสนใจโดยมีครูคอยแนะนำช่วยเหลือตามความเหมาะสม

(2) ความพยายามที่จะเปลี่ยนแนวการเรียนการสอนไปจากเดิม จากการใช้ครูเป็นหลักมาเป็นการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเรียนเอง โดยการใช้แหล่งความรู้จากสื่อ หรือวิธีการต่างๆ การนำสื่อการสอนมาใช้จะต้องจัดให้ตรงกับเนื้อหาและประสบการณ์ตามหน่วยการสอนของวิชาต่างๆ การเรียนในลักษณะนี้ผู้เรียนจะเรียนจากครูเพียง 1 ใน 4 ส่วน ส่วนที่เหลือผู้เรียนจะเรียนจากสื่อด้วยตนเอง

(3) การใช้สื่อการสอนได้เปลี่ยนแปลงและขยายตัวออกไปโดยปัจจุบันการใช้สื่อได้คลุ่ไปถึงการใช้วัสดุสิ้นเปลืองเครื่องมือต่างๆ รวมทั้งกระบวนการและกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้สื่อจากการใช้สื่อเพื่อช่วยครูสอนมาเป็นเพื่อช่วยผู้เรียน

(4) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้เรียนและผู้เรียนกับสภาพแวดล้อม โดยในการจัดกระบวนการเรียนรู้มีการนำเอากระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มาใช้ในการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประกอบกิจกรรมร่วมกัน ทฤษฎีกระบวนการกลุ่ม จึงเป็นแนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งนำมาสู่การจัดระบบการผลิตสื่อออกมาในรูปของ “ชุดการสอน”

(5) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ได้ยึดหลักจิตวิทยาการเรียนรู้มาใช้โดยจัดสภาพการณ์ออกมาเป็นการสอนแบบโปรแกรม หมายถึงระบบการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองมีทางทราบว่า การตัดสินใจหรือการทำงานของตนถูกหรือผิดอย่างไร มีการเสริมแรงบวกที่ทำให้ผู้เรียนภาคภูมิใจที่ได้ถูกหรือคิดถูกและค่อยเรียนรู้ไปทีละขั้นตอน ตามความสามารถและความสนใจ การจัดสภาพการณ์ที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ตามนัยดังกล่าวข้างต้นจะมีเครื่องมือช่วยให้บรรลุมุ่งหมายปลายทางโดยการจัดการสอนโปรแกรมและใช้ชุดการสอนเป็นเครื่องมือสำคัญ

3. องค์ประกอบของชุดการสอน

บุญเกื้อ ควรหาเวช (2530 : 71-72) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของชุดการสอนนั้นสามารถจำแนกออกเป็น 4 ส่วนด้วยกัน คือ

(1) คู่มือครู เป็นคู่มือและแผนการสอนสำหรับผู้สอนหรือผู้เรียนตามแต่ชนิดของชุดการสอนภายในคู่มือจะชี้แจงถึงวิธีการใช้ชุดการสอนเอาไว้อย่างละเอียด ซึ่งอาจทำเป็นรูปเล่มหรือแผ่นพับแล้วแต่ความเหมาะสม

(2) บัตรคำสั่งหรือคำแนะนำ จะเป็นส่วนที่บอกให้ผู้เรียนดำเนินการเรียนหรือประกอบกิจกรรมแต่ละอย่างตามขั้นตอนที่กำหนดไว้

(3) เนื้อหาสาระและสื่อ จะบรรจุไว้ในรูปของสื่อการสอนต่างๆ อาจประกอบด้วยบทเรียนโปรแกรม สไลด์ เทปบันทึกเสียง फिल्मสตริป แผ่นภาพโปร่งใส วัสดุ กราฟฟิกส์ หุ่นจำลองของตัวอย่าง รูปภาพ เป็นต้น

(4) แบบประเมินผล ผู้เรียนจะทำการประเมินผลความรู้ด้วยตนเองก่อน และหลังเรียน แบบประเมินที่อยู่ในชุดการสอนอาจจะเป็นแบบฝึกหัดให้เติมคำในช่องว่างเลือกคำตอบที่ถูก จับคู่ ตูผลจากการทดลองหรือให้ทำกิจกรรม เป็นต้น

ส่วนประกอบดังกล่าวจะบรรจุในกล่องหรือซองจัดเอาไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกแก่การใช้ นิยมแยกออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

- (1) กล่อง
- (2) สื่อการสอนและบัตรบอกชนิดของสื่อการสอนเรียงตามลำดับการใช้
- (3) บันทึกการสอน ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้
 - 1) รายละเอียดเกี่ยวกับวิชาและหน่วยการสอน

- 2) รายละเอียดเกี่ยวกับผู้เรียน
- 3) เวลา จำนวน ชั่วโมง
- 4) วัตถุประสงค์ทั่วไป
- 5) วัตถุประสงค์เฉพาะ
- 6) เนื้อหาวิชาและประสบการณ์
- 7) กิจกรรมและสื่อสารประกอบวิธีสอน
- 8) การประเมินผล วัดผล การทดสอบก่อนและหลังเรียน

มุสตี มีระหงส์ (2545 : 45) ได้กล่าวสอดคล้องกันว่าองค์ประกอบของชุดการสอนนั้นประกอบไปด้วย คู่มือครู คำสั่งหรือคำแนะนำเนื้อหา และสื่อต่างๆ บันทึกการสอน และแบบประเมินผลภายหลังจากใช้ชุดการสอนแล้ว

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า ชุดการสอนนั้นจะมีองค์ประกอบที่สามารถจำแนกได้ 4 ส่วน คือ

- (1) คู่มือครู เป็นคู่มือของครูหรือนักเรียนตามแต่ละชนิดของชุดการสอนซึ่งภายในจะชี้แจงวิธีใช้ไว้อย่างละเอียด
- (2) บัตรคำสั่งเป็นส่วนที่บอกขั้นตอนให้นักเรียนดำเนินกิจกรรม
- (3) เนื้อหาสาระ จะเป็นส่วนที่บรรจุสื่อต่างๆ ที่ใช้สำหรับทำการสอน
- (4) เครื่องมือวัดผล เป็นแบบประเมินผลความรู้ทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน

4. ประโยชน์ของชุดการสอน

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ (2521 : 54-55) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของชุดการสอนสรุปได้ดังนี้

- (1) ชุดการสอนช่วยให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ เพราะชุดการสอนผลิตขึ้นจากกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญหลายด้าน
- (2) ชุดการสอนช่วยลดภาระครู เมื่อมีชุดการสอนสำเร็จรูปผู้สอนจะดำเนินการตามคำแนะนำที่กำหนดไว้ในชุดการสอนตามลำดับ แต่ละขั้นจะมีอุปกรณ์ กิจกรรม ตลอดจนข้อแนะนำไว้ให้พร้อม ผู้สอนไม่จำเป็นต้องทำใหม่หรือทำเพิ่มเพราะสามารถนำไปใช้ได้ทันที
- (3) ช่วยให้ความรู้ในแนวเดียวกัน เมื่อมีผู้สอนหลายคนในวิชาเดียวกันก็อาจทำให้เกิดความแตกต่างกันในด้านประสิทธิภาพของการสอน การมีชุดการสอนจะช่วยแก้ปัญหาได้
- (4) ชุดการสอนมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนเป็นพฤติกรรม มีข้อเสนอแนะกิจกรรมการใช้สื่อการสอนและข้อทดสอบประเมินผลพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างพร้อมมูล

(5) ชุติการสอนสามารถทำให้ผู้เรียนทดสอบผลสำเร็จของตนเองว่า บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้โดยการทำข้อทดสอบหลังเรียนแล้วตรวจคำตอบด้วยตนเองหรือครูเป็นผู้ตรวจคำตอบ

5. ประเภทของชุติการสอน

บุญเกื้อ ควรหาเวช (2530 : 71-72) ได้จำแนกประเภทของชุติการสอนไว้ 3 ประเภทคือ

(1) ชุติการสอนประกอบคำบรรยาย เป็นชุติการสอนที่ให้รายละเอียดของเนื้อหาหน่วยการเรียน ประกอบการบรรยายเพื่อให้นักเรียนเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น

(2) ชุติการสอนแบบกลุ่มกิจกรรม เป็นชุติการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มสัมพันธ์ หรือศูนย์การเรียน

(3) ชุติการสอนแบบรายบุคคลหรือชุติการสอนตามเอกัิตภาพ เป็นชุติการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง

อรพรรณ ดันบรรจง และสาโรจน์ แผงยัง (2531 : 112) ได้แบ่งชุติการสอนออกเป็น 4 ประเภทดังนี้

(1) ชุติการเรียนการสอนสำหรับครู จัดไว้สำหรับครูโดยเฉพาะใช้เป็นเครื่องมือประกอบการสอนของครู ซึ่งสอนนักเรียนส่วนใหญ่ทั้งชั้น และเปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมกิจกรรมบ้างส่วนมากครูเป็นผู้แสดงและมีบทบาทในการที่จะทำให้บทเรียนนั้นบรรลุเป้าหมายชุติการเรียนการสอนสำหรับครูนี้ประกอบด้วย คู่มือครู และสื่อการเรียนการสอนไว้พร้อม

(2) ชุติการสอนเอกัิตภาพหรือชุติการเรียนการสอนรายบุคคล เป็นชุติการเรียนการสอนที่ให้นักเรียนเรียนด้วยตนเอง

อรจิรา จะแบริมย์ (2545 : 59) กล่าวว่า ประเภทของชุติการสอนสามารถแบ่งเป็นชุติการสอนรายบุคคล ชุติการสอนแบบกลุ่ม ชุติการสอนสำหรับครู ชุติการสอนที่ใช้ศูนย์การเรียน และชุติการเรียนการสอนผสม

จากข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่าประเภทของชุติการสอนสามารถแบ่งเป็นประเภทได้ตามความต้องการและความเหมาะสม คือ ประเภทชุติการสอนครู ประเภทชุติการสอนของนักเรียน ชุติการสอนแบบกลุ่ม ชุติการสอนรายบุคคล หรือชุติการสอนที่ใช้เป็นศูนย์การเรียน และชุติการเรียนการสอนผสม

6. ขั้นตอนในการสร้างชุติการสอน

ชัยยงค์ (อ้างถึงใน บุญเกื้อ ควรหาเวช. 2530 : 72-74) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการผลิตชุติการสอนไว้เป็นขั้นๆ ดังนี้

(1) กำหนดหมวดหมู่เนื้อหาและประสบการณ์ อาจจะกำหนดเป็นหมวดวิชาหรือบูรณาการเป็นแบบสหวิทยาการตามที่เห็นเหมาะสม

(2) กำหนดหน่วยการสอนแบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็นหน่วยการสอนโดยประมาณเนื้อหาวิชาที่จะให้ครูสามารถถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนได้ในหนึ่งสัปดาห์หรือหนึ่งครั้ง

(3) กำหนดหัวเรื่อง ผู้สอนจะต้องถามตนเองว่าในการสอนแต่ละหน่วยควรให้ประสบการณ์ออกมาเป็น 4-6 หัวเรื่อง

(4) กำหนดความคิดรวบยอดและหลักการ จะต้องให้สอดคล้องกับหน่วยและหัวเรื่องโดยสรุปรวมแนวคิด สารและหลักเกณฑ์สำคัญไว้เพื่อเป็นแนวทางในการจัดเนื้อหาที่สอนให้สอดคล้องกัน

(5) กำหนดวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับหัวเรื่อง เป็นจุดประสงค์ทั่วไปก่อนแล้วเปลี่ยนเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ต้องมีเงื่อนไขและเกณฑ์พฤติกรรมไว้ทุกครั้ง

(6) กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมซึ่งเป็นแนวทางในการเลือกและการผลิตสื่อการสอน กิจกรรมการเรียนรู้หมายถึงกิจกรรมทุกอย่างที่ผู้เรียนปฏิบัติ เช่น การอ่านบัตรคำสั่ง ตอบคำถาม เขียนภาพ ทำการทดลองวิทยาศาสตร์ เล่นเกมส์

(7) กำหนดแบบประเมินผลต้องออกแบบการประเมินผลให้ตรงกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยใช้การสอนแบบอิงเกณฑ์ (การวัดผลที่ยึดเกณฑ์หรือเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์โดยไม่มีการนำไปเปรียบเทียบกับคนอื่น) เพื่อให้ผู้สอนทราบว่าหลังจากผ่านกิจกรรมมาเรียบร้อยแล้ว ผู้เรียนได้เปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

(8) เลือกและผลิตสื่อการสอนวัสดุอุปกรณ์และวิธีการที่ครูใช้ถือเป็นสื่อการสอนทั้งสิ้นเมื่อผลิตสื่อการสอนของแต่ละหัวข้อเรื่องแล้วก็จัดสื่อการสอนเหล่านั้นไว้เป็นหมวดหมู่ในกล่องที่เตรียมไว้ก่อนนำไปทดลองหาประสิทธิภาพ เรียกว่า ชุดการสอน

(9) หาประสิทธิภาพชุดการสอน เพื่อเป็นการรับประกันว่าชุดการสอนที่สร้างขึ้นมามีประสิทธิภาพในการสอนผู้สร้าง ต้องกำหนดเกณฑ์ขึ้นล่วงหน้าโดยคำนึงถึงหลักการที่ว่า การเรียนรู้เป็นการช่วยให้การเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนบรรลุผล

(10) การใช้ชุดการสอน ชุดการสอนที่ได้ปรับปรุงและมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้ว สามารถนำไปสอนผู้เรียนได้ตามประเภทของชุดการสอนและระดับการศึกษาโดยกำหนดขั้นตอนการใช้ ดังนี้

1) ให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียน เพื่อพิจารณาพื้นความรู้ของผู้เรียน (ใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที)

2) ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

3) ชั้นประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ (ชั้นสอน) ผู้สอนบรรยายแบ่งกลุ่มประกอบกิจกรรมการเรียนรู้

4) ขั้นสรุปผลการสอน เพื่อสรุปความคิดรวบยอดและหลักการที่สำคัญ

5) ทำแบบทดสอบหลังเรียน เพื่อดูพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไปแล้ว

คูสติ มีระหงส์ (2545 : 49) กล่าวว่าในการผลิตชุดการสอนนั้นนอกจากจะต้องคำนึงถึงเรื่องจิตวิทยาการเรียนการสอนแล้วยังจะต้องให้สอดคล้องกับเนื้อหาจุดมุ่งหมายสื่อการเรียน เวลา กิจกรรม และการวัดและประเมินผล แล้วนำชุดการสอนนั้นไปทดลองนั้นไปทดลองใช้เพื่อหาประสิทธิภาพของชุดการสอนแล้วทำการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ขั้นตอนการผลิตชุดการสอนนั้น ต้องคำนึงถึงกิจกรรมที่จะจัดขึ้นว่าจะต้องมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์และจิตวิทยาการเรียน นอกจากนั้นการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมต้องคำนึงถึง เนื้อหา จุดมุ่งหมาย สื่อการสอน เวลา กิจกรรม และการวัดผลประเมินผล การผลิตชุดกิจกรรมหรือชุดการสอนนั้นควรนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญชี้แนะปรับปรุงแก้ไขเพื่อหาประสิทธิภาพก่อนทำการสอน

ชุดกิจกรรม

ชุดกิจกรรม เป็นรูปแบบการสอนที่พัฒนามาจากชุดการสอน ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากชุดกิจกรรมสามารถพัฒนาพฤติกรรมด้านต่างๆ ของผู้เรียนได้ ชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นมีส่วนประกอบต่างๆ ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งประกอบด้วยเอกสาร 2 ชุด คือชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียนใช้เป็นแนวปฏิบัติกับชุดคู่มือครูสำหรับใช้เป็นแนวทางในการสอน รายละเอียดของชุดกิจกรรมแต่ละชุดนั้นมีลักษณะต่างๆ กัน ซึ่งมีนักการศึกษาหลายท่านกล่าวไว้ดังนี้

อุไรรัตน์ ช่างทรัพย์ (2532 : 59-62) ก็ได้สร้างชุดกิจกรรมขึ้นเพื่อใช้ในการวิจัยโดยในชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นนั้นมีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือคู่มือชุดกิจกรรมสำหรับครูและชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. คู่มือชุดกิจกรรมสำหรับครู มีไว้เพื่อให้ครูเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนและดำเนินกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1.1 ชื่อกิจกรรม เป็นส่วนที่ระบุหมายเลขกิจกรรม

1.2 คำชี้แจง เป็นส่วนที่อธิบายความมุ่งหมายหลักของกิจกรรมและลักษณะของการจัดกิจกรรมเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้โดยกล่าวให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพรวมของกิจกรรม

1.3 จุดมุ่งหมาย เป็นส่วนระบุจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการสร้างชุดกิจกรรม

ซึ่งแบ่งเป็น

(1) จุดมุ่งหมายทั่วไป ซึ่งเป็นส่วนที่บ่งบอกจุดหมายปลายทางโดยทั่วไปของการจัดกิจกรรม

(2) จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เป็นส่วนที่ระบุถึงพฤติกรรมที่นักเรียนต้องทำเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายหลักของกิจกรรม

1.4 แนวคิดเป็นส่วนที่ระบุเนื้อหาของกิจกรรม เพื่ออธิบายให้ครูทราบว่าจะอะไรเป็นสาระสำคัญที่นักเรียนควรได้รับและเข้าใจจากการเรียนตามกิจกรรม

1.5 เวลาที่ใช้ ระบุเวลาโดยประมาณว่ากิจกรรมนั้นๆ ควรใช้เวลาเท่าไร

1.6 สื่อ ระบุถึงวัสดุและอุปกรณ์ที่จะเป็นในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้ครูทราบว่าต้องเตรียมอะไรบ้างในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง

1.7 ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม เป็นส่วนที่ระบุวิธีการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ดังนี้

ขั้นนำ เป็นการเตรียมความพร้อมของนักเรียน

ขั้นสอน เป็นส่วนให้ความรู้และสาธิตประกอบการบรรยายและให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรม

ขั้นอภิปราย เป็นส่วนที่ให้นักเรียนได้นำเอาประสบการณ์ที่ได้รับในขั้นสอนมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นให้เกิดความเข้าใจและแนวทางแก้ปัญหาที่อาจจะพบในการทำกิจกรรมครั้งต่อไป

ขั้นสรุป เป็นส่วนที่ครูและนักเรียนได้ช่วยกันรวบรวมข้อมูลความรู้จากขั้นสอนและขั้นอภิปรายมาสรุปเพื่อให้ได้สาระสำคัญในการทำกิจกรรม

ขั้นวัดและประเมินผล เป็นส่วนที่ครูต้องการตรวจสอบว่าเมื่อจบกิจกรรมในแต่ละกิจกรรมแล้ว นักเรียนสามารถทำกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไรโดยใช้วิธีสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในขณะดำเนินกิจกรรมและประเมินจากแบบฝึกหัดท้ายบทหรือผลงานของนักเรียนแต่ละชั้นที่นักเรียนทำในแต่ละกิจกรรมโดยใช้เกณฑ์ ดี พอใช้ ควรปรับปรุง และให้ระดับคะแนน 3 , 2 , 1 ตามลำดับ

ขั้นส่งงาน เป็นส่วนที่ครูแจ้งให้นักเรียนได้เตรียมตัว และจัดหาวัสดุอุปกรณ์บางอย่างเพื่อนำมาใช้ในการทำกิจกรรมครั้งต่อไป

1.8 ภาคผนวก เป็นส่วนที่ให้คำเฉลยของแบบฝึกหัดความรู้หรือหลักการต่างๆ ในกิจกรรมนั้นๆ สำหรับครู กิจกรรมสำหรับนักเรียน และแบบฝึกหัดท้ายกิจกรรมสำหรับนักเรียนและข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็นสำหรับครู เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

2. ชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียน มีไว้เพื่อให้นักเรียนใช้เป็นแนวทางในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง

- กิจกรรมแต่ละครั้ง
- 2.1 วัตถุประสงค์ เป็นส่วนที่ระบุวัตถุประสงค์ที่สำคัญของกิจกรรม
 - 2.2 เวลาที่ใช้ เป็นส่วนที่ระบุให้นักเรียนได้ทราบช่วงเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง
 - 2.3 สิ่งที่นักเรียน ต้องเตรียมมาระบุถึงสิ่งทีนักเรียนจะต้องเตรียมไว้เพื่อนำมาใช้ในกิจกรรมที่กำหนดให้
 - 2.4 กิจกรรมที่นักเรียนต้องทำ ระบุว่านักเรียนต้องทำอะไรบ้างในกิจกรรม
 - 2.5 การประเมินผล ระบุเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินผลรายกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้ทราบเกณฑ์ที่ใช้ในกิจกรรมที่กำหนดให้

สมชัย อุมะวรรณ (2532 : 57) ได้สร้างชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งในชุดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมประกอบด้วย

- (1) ชื่อกิจกรรม
- (2) แนวคิดในการจัดกิจกรรมเป็นส่วนที่อธิบายมโนคติหลักของแต่ละกิจกรรม
- (3) วัตถุประสงค์ จะบอกความสามารถที่นักเรียนจะเกิดหลังจากทำกิจกรรม
- (4) เวลา บอกเวลาทั้งหมดในการปฏิบัติกิจกรรม
- (5) อุปกรณ์ บอกรายชื่ออุปกรณ์ และจำนวนที่ใช้ต่อจำนวนทั้งหมด
- (6) วิธีดำเนินกิจกรรม เป็นส่วนระบุวิธีการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วย
 - 1) ขั้นนำ อธิบายว่าผู้ดำเนินกิจกรรมจะเตรียมเด็กอย่างไร
 - 2) ขั้นดำเนินกิจกรรม จะอธิบายวิธีปฏิบัติของผู้ใช้กิจกรรมตั้งแต่ต้นจนจบ
 - 3) ขั้นสรุป ระบุว่าผู้ใช้ชุดกิจกรรมสรุปการปฏิบัติแต่ละกิจกรรมอย่างไร
 - 4) ขั้นประเมินผล เป็นส่วนระบุให้ผู้ใช้ชุดกิจกรรมประเมินผลกิจกรรม
- (7) เอกสารประกอบการทำกิจกรรม เป็นส่วนที่ให้ตัวอย่างเอกสารไว้สำหรับให้นักเรียนปฏิบัติเรียกเอกสารนี้ว่าเอกสารสำหรับนักเรียน
- (8) ตัวอย่างผลการปฏิบัติกิจกรรม บางกิจกรรมจะมีตัวอย่างผลของการปฏิบัติกิจกรรมไว้ให้ครูได้ศึกษาและคำแนะนำเพิ่มเติม

ประภาพร สุวรรณรัตน์ (2533 : 45-46) ได้สร้างชุดกิจกรรมการทำโครงการวิทยาศาสตร์ในชุดกิจกรรมประกอบด้วย

- (1) คู่มือชุดกิจกรรมสำหรับครู เป็นคู่มือสำหรับครูใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมประกอบด้วยหัวข้อสำคัญดังนี้
 - 1) ชื่อกิจกรรม เป็นส่วนที่ระบุหมายเลขกิจกรรมและชื่อกิจกรรม
 - 2) คำชี้แจง อธิบายความมุ่งหมายหลักของกิจกรรม และลักษณะของการจัดกิจกรรม

3) จุดมุ่งหมาย ระบุจุดมุ่งหมายที่สำคัญของกิจกรรม เป็นจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมระบุเป็นพฤติกรรมที่นักเรียนจะทำได้

4) สาระสำคัญ เป็นส่วนที่ระบุเนื้อหาของกิจกรรม เพื่ออธิบายให้ครูทราบว่าจะอะไรเป็นส่วนสำคัญที่จัดให้นักเรียน

5) เวลาที่ใช้ เป็นส่วนที่ระบุเวลาในการทำกิจกรรม

6) สื่อ เป็นสื่อที่ระบุถึงวัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรม เพื่อให้ครูทราบว่าต้องเตรียมอะไรบ้างในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง

7) การดำเนินกิจกรรม เป็นส่วนที่ระบุการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมอธิบายวิธีใช้ชุดกิจกรรมการให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมครูต้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและให้คำปรึกษาถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติกิจกรรมเมื่อการปฏิบัติกิจกรรมสิ้นสุดลง นักเรียนต้องเอาประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมมาอธิบายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้เกิดความเข้าใจและหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่อาจพบในการดำเนินกิจกรรมครั้งต่อไปสุดท้ายนักเรียนร่วมกันสรุปเพื่อให้ได้สาระสำคัญในกิจกรรม

8) การวัดและการประเมินผล เป็นส่วนที่ครูต้องการตรวจสอบว่าเมื่อจบกิจกรรมแล้วนักเรียนสามารถทำกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่อย่างไร

2. ชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียน เป็นชุดที่ให้นักเรียนใช้เป็นแนวทางในการทำกิจกรรมแต่ละครั้งประกอบด้วย

1) ชื่อกิจกรรม เหมือนในคู่มือครู

2) วัตถุประสงค์ เหมือนในคู่มือครู

3) เวลาที่ใช้ เหมือนในคู่มือครู

4) การเตรียมล่วงหน้า เป็นส่วนที่ระบุวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินกิจกรรมล่วงหน้ารวมถึงการให้นักเรียนเตรียมความรู้ในการทำกิจกรรมและการที่ครูแนะนำเอกสารที่จะใช้ในการดำเนินกิจกรรม

5) กิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

5.1) ขั้นระบุปัญหา

5.2) ขั้นตั้งสมมติฐาน

5.3) ขั้นทดลองหรือตรวจสอบสมมติฐาน

5.4) ขั้นสรุปผล

6) สาระสำคัญ เป็นส่วนที่ระบุเนื้อหาของกิจกรรม เพื่ออธิบายให้นักเรียนทราบว่าอะไรเป็นส่วนที่นักเรียนจะได้รับและเข้าใจจากการเรียนตามกิจกรรม ในกิจกรรมประกอบด้วย การทดลอง การประดิษฐ์ การแก้ปัญหา โดยให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมตามข้อความที่ระบุไว้

7) การประเมินผล เป็นส่วนที่ระบุเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินผลรายกิจกรรม เพื่อเป็นการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม

อรจิรา จะแรมรัมย์ (2545 : 66) กล่าวว่า ชุดการสอนหรือชุดการเรียนรู้หรือชุดกิจกรรม เป็นสื่อที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองมีการจัดสื่อไว้อย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความสนใจของนักเรียนทำให้เกิดทักษะในการแสวงหาความรู้และสร้างชุดกิจกรรมเพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์ในลักษณะความคิดคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียดลออ ความคิดยืดหยุ่น ในการคิดและแก้ปัญหาและในชุดกิจกรรมประกอบด้วย

- 1) ชื่อกิจกรรม เป็นส่วนที่ระบุหมายเลขกิจกรรม
- 2) คำชี้แจง เป็นส่วนที่อธิบายความมุ่งหมายหลักของกิจกรรมและลักษณะของการจัดกิจกรรมเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้
- 3) จุดมุ่งหมาย เป็นส่วนระบุจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการสร้างชุดกิจกรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น
 - 3.1) จุดมุ่งหมายทั่วไป ซึ่งเป็นส่วนที่บ่งบอกจุดหมายปลายทางโดยทั่วไปของการจัดกิจกรรม
 - 3.2) จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เป็นส่วนที่ระบุถึงพฤติกรรมที่นักเรียนต้องทำเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายหลักของกิจกรรม
- 4) สารสำคัญ เป็นส่วนที่ระบุเนื้อหาของกิจกรรม เพื่ออธิบายให้ครูทราบว่าอะไรเป็นสารสำคัญที่นักเรียนควรได้รับและเข้าใจจากการเรียนตามกิจกรรม
- 5) เวลาที่ใช้ เป็นส่วนที่ระบุเวลาในการดำเนินกิจกรรม
- 6) สื่อ เป็นส่วนที่ระบุถึงวัสดุและอุปกรณ์ที่จะเป็นในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้ครูทราบว่าต้องเตรียมอะไรบ้างในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง
- 7) การดำเนินกิจกรรม เป็นส่วนที่ระบุขั้นตอนการทำกิจกรรมดังนี้
 - ขั้นนำ เป็นส่วนที่ครูเตรียมความพร้อมของนักเรียน
 - ขั้นดำเนินกิจกรรม เป็นส่วนที่ให้ความรู้ และสาธิตประกอบการบรรยาย และให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรม
 - ขั้นสรุป เป็นส่วนที่ครูและนักเรียนได้ช่วยกันรวบรวมข้อมูลความรู้จากการดำเนินกิจกรรมมาสรุปเพื่อให้ได้สารสำคัญในการทำกิจกรรม
 - ขั้นประเมินผลเป็นส่วนที่ครูต้องการตรวจสอบว่าเมื่อจบกิจกรรมในแต่ละกิจกรรมแล้ว นักเรียนสามารถทำกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่
- 8) เอกสารประกอบการทำกิจกรรม เป็นส่วนที่ให้ตัวอย่างเอกสารไว้สำหรับให้นักเรียนปฏิบัติเรียกว่าเอกสารสำหรับนักเรียน
- 9) ภาคผนวก เป็นส่วนที่ให้คำเฉลยของแบบฝึกหัดและข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็นสำหรับครูเพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำกิจกรรม

จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า การสร้างชุดกิจกรรมนั้นควรมีส่วนประกอบ 2 ส่วนคือ ชุดกิจกรรมสำหรับครู และชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดลักษณะของชุดกิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่มที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้คือ

(1) เอกสารคู่มือครูประกอบด้วย

1) ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรปฐมวัย พุทธศักราช 2546
2) แนวคิดในการจัดกิจกรรม เป็นการกล่าวถึงการสร้างชุดกิจกรรมและผลที่นักเรียนจะได้รับ

3) วัตถุประสงค์ของชุดกิจกรรม

4) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5) ลักษณะของชุดกิจกรรม

6) ขอบข่ายและการเตรียมตัวในการใช้ชุดกิจกรรม

7) รายชื่อของกิจกรรมที่อยู่ในชุดกิจกรรมนั้นๆ ทั้งหมด

8) ส่วนประกอบในแต่ละชุดกิจกรรม มีส่วนประกอบดังนี้

8.1) คำชี้แจง จะบอกให้ทราบว่ากิจกรรมนั้นคืออะไรและผู้เรียนจะได้
อะไรบ้างจากการทำกิจกรรมนั้น

8.2) จุดประสงค์ จะบอกให้ทราบว่าต้องการให้เกิดสิ่งใดกับนักเรียน
ในการทำกิจกรรมนั้น

8.3) สาระสำคัญ จะบอกให้ทราบถึงสาระสำคัญของกิจกรรมนั้นๆ

8.4) เวลาที่ใช้ จะบอกให้ทราบว่ากิจกรรมนั้นจะใช้เวลาเท่าไร

8.5) สื่อ จะบอกรายการวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในกิจกรรมนั้นๆ

8.6) วิธีดำเนินกิจกรรม จะบอกให้ทราบถึงขั้นตอนการจัดกิจกรรมซึ่งประกอบด้วยขั้นนำสนทนาขั้นสร้างจินตนาการและแสดงผลขั้นสรุปและนำเสนอผลงานขั้นวัดและประเมินผล

(2) เอกสารสำหรับนักเรียน เป็นส่วนที่ใช้สำหรับนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมประกอบด้วย

1) คำชี้แจง

2) ชื่อของสมาชิกในกลุ่ม

3) กิจกรรมที่นักเรียนจะต้องทำ

4) แบบวัดและประเมินผล

5) ภาคผนวก เป็นส่วนที่เป็นเอกสารประกอบ การใช้ชุดกิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่ม เช่น สื่อต่างๆ แบบวัดและประเมินผลหรือตัวอย่างผลงานสำเร็จรูป ฯลฯ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

ปิยกมล เปล่งอรุณ (2540 : 56) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยจากการทำกิจกรรมวาดรูปเป็นกลุ่มกับเป็นรายบุคคลหลังจากการทำกิจกรรมเคลื่อนไหวประกอบเพลง ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ทำกิจกรรมวาดรูปเป็นกลุ่ม มีความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียดลออ สูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ทำกิจกรรมวาดรูปเป็นรายบุคคลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 1 คือ เพื่อเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออระหว่างเด็กปฐมวัยที่ทำกิจกรรมวาดรูปเป็นกลุ่มกับเด็กที่ทำกิจกรรมวาดรูปเป็นรายบุคคล และเด็กปฐมวัยทั้งสองกลุ่มมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นกว่าก่อนทำการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 2 คือ เพื่อเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ก่อนและหลังการทดลองของเด็กปฐมวัยที่ทำกิจกรรมวาดรูปเป็นกลุ่ม และที่ทำกิจกรรมวาดรูปเป็นรายบุคคล

บุญสม ลอยบัณฑิตย์ (2547 : 65) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการสอน โดยการจัดกิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่มก่อนเรียนและหลังเรียนและศึกษาจำนวนเด็กปฐมวัยที่ได้รับการสอนโดยการทำกิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่มๆ ที่มีคะแนนความคิดสร้างสรรค์ ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80 ของคะแนนเต็ม ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่มมีความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อุไรรัตน์ ช่างทรัพย์ (2532 : 25) ได้ศึกษาผลการใช้ชุดกิจกรรมการประดิษฐ์อุปกรณ์วัสดุเหลือใช้ประเภทพลาสติก เพื่อส่งเสริมทักษะกระบวนการเจตคติ และความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-2 ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีทักษะกระบวนการเจตคติและความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมปัญญา ศรีคนานนท์ (2534 : 117-122) ได้ศึกษาความสามารถในการสร้างสิ่งประดิษฐ์และความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้ชุดกิจกรรมสร้างสิ่งประดิษฐ์กับชุดกิจกรรมซ่อมแปลงสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 48 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 เรียนโดยใช้กิจกรรมสร้างสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ กลุ่มที่ 2 เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมซ่อมแปลง สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมสร้างสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์

ความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ ความคิดยืดหยุ่นทางวิทยาศาสตร์ และความคิดริเริ่มทางวิทยาศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความสามารถในการสร้างสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์กับความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมสร้างสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์กับที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมซ่อมแปลงสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วัชรีย์ เลื่อนบรรจง (2539 : 104-106) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดฝึกกิจกรรมแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์กับการสอนตามคู่มือครู ผลการวิจัยพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดฝึกกิจกรรมแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์กับการสอนตามคู่มือครูแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ประพุดิ ศิลพิพัฒน์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้ชุดกิจกรรมสร้างสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ด้านความคิดคล่องแคล่วทางวิทยาศาสตร์และความคิดยืดหยุ่นทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนที่เรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมสร้างสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์กับครูเป็นผู้สอนสร้างสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนด้านความคิดริเริ่มทางวิทยาศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อรจิรา จะแรมรัมย์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการสอนโดยใช้ชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่านักเรียนในกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความคิดสร้างสรรค์โดยรวมและเป็นรายด้านหลังการทดลองเพิ่มขึ้นจากก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และนักเรียนในกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความคิดสร้างสรรค์โดยรวมและเป็นรายด้านหลังทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

นักการศึกษาต่างประเทศได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

คอมป์ทอม (Comptom. 1968 อ้างถึงใน ปียกมล เปล่งอรุณ. 2540 : 38) ได้ศึกษากิจกรรมประเภทระดมสมองกับนิสิตมหาวิทยาลัย และสรุปผลการศึกษาไว้ว่ากิจกรรมประเภทระดมสมองสามารถเพิ่มความสามารถทางความคิดสร้างสรรค์ได้

ฮาร์เปอร์ (Harper. 1972 อ้างถึงใน อรจิรา จะแรมรัมย์. 2545 : 68) ได้ทดลองสร้างชุดการสอนประกอบด้วยการสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสของมหาวิทยาลัยทาร์เร็น เมื่อสอนไปได้หนึ่งภาคเรียน จึงสรุปผลได้ดังนี้ ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดการสอนสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนปกติ ความก้าวหน้าของนักเรียนกลุ่มเก่งและกลุ่มอ่อน มีความก้าวหน้ากว่านักเรียนกลุ่มปานกลาง นอกจากนี้ ฟราเซียร์ (FraZier, 1975 : 2589) ก็ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้

ชุดการสอนโดยใช้ชุดการสอบอบบรมครูในโปรแกรมการอบรมครูประเภทศึกษาระดับ 1 เพื่อให้ครู นำความรู้จากการอบรมไปใช้สร้างชุดการสอนสำหรับเด็ก ระดับ 1 โดยทำการทดลองกับครูจำนวน 66 คน แบ่งเป็นกลุ่มควบคุม 26 คน กลุ่มทดลอง 40 คน ผลการศึกษาพบว่าคะแนนทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 คือ ครูที่ได้รับการอบรมด้วยชุดการสอน สามารถนำความรู้ไปใช้สร้างชุดการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บาร์ด (Bard. 1975 อ้างถึงใน อรจิรา จะแรมรัมย์. 2545 : 68) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพ 100 ของนักเรียนที่ Southern Colorado Sate College โดยใช้แบบเรียนสำเร็จรูปกับการสอนตามปกติ ใช้กลุ่มตัวอย่างแบบปกติ ผลการศึกษา พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองไม่แตกต่างกัน

เคียคแลนด์ (Kiakland. 1984 อ้างถึงใน ปียกมล เปล่งอรุณ. 2540 : 38) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของความคิดสร้างสรรค์ กับความสามารถในการใช้ภาษาของเด็กอายุ 4 ปี โดยเด็กจะได้รับการทดสอบความคิดสร้างสรรค์ กับความสามารถด้วยแบบทดสอบของ ทอร์เรนซ์ เพื่อจัดระดับความคิดสร้างสรรค์และได้รับการบันทึกเสียงพูดประกอบการจดบันทึกเพื่อจัดระดับความสามารถในการใช้ภาษาของเด็ก แล้วนำไปหาความสัมพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า ระดับความสามารถทางการใช้ภาษามีความสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์

แมคโคลนแมน (Maccoleman. 1975 : 109-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ชุดการสอนกิจกรรมกลุ่มในการสอนวิชาสังคมศึกษากับนักเรียนระดับ 9 จำนวน 24 ห้อง จำนวน 4 ห้องเรียน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ใช้ชุดการสอนร่วมกับการอภิปรายเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนจากชุดการสอนเพียงอย่างเดียวมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

ฟอร์ด (Ford. 1976 : 6598) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินผลของชุดกิจกรรมที่ฝึกความคิดสร้างสรรค์ที่มีต่อเด็กมีระดับสติปัญญาต่ำกว่าปกติ เรียนซ้ำ ผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนที่ผ่านประสบการณ์จากชุดกิจกรรมดังกล่าวได้คะแนนความคิดสร้างสรรค์สูงและมีคุณลักษณะในทางสร้างสรรค์ดีกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

รอปคิน (Robkin. 1988 อ้างถึงใน อรจิรา จะแรมรัมย์. 2545 : 54) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของความคิดสร้างสรรค์กับความสนใจและแรงจูงใจศึกษา กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่อยู่ในเมืองและในชนบท โดยให้เข้าค่ายศิลปะภาคฤดูร้อนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์พบว่าความสนใจและแรงจูงใจมีความสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์อย่างมีนัยสำคัญ

ลอนด์เนอร์ (Londner. 1988 อ้างถึงใน อรจิรา จะแรมรัมย์. 2545 : 54) ได้ศึกษากระบวนการต่อเนื่องโดยใช้กิจกรรมรูปภาพและสำรวจความสัมพันธ์ของความคิดริเริ่ม ซึ่งเป็นส่วนประกอบของความคิดสร้างสรรค์ศึกษากับนักเรียนเกรด 6 จำนวน 8 คน โดยใช้แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ชุดรูปภาพแบบ A ของ Torrance พบว่ากระบวนการต่อเนื่องจากแบบทดสอบ

ได้ถูกจำกัดเป็นกลุ่ม การสานต่อภาพ การเลื่อนเพื่อให้เกิดการโยงสัมพันธ์และการหมุน การจัดมุม เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของภาพเหล่านี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่มีความสัมพันธ์กับความคิดริเริ่ม

เรดฟิลด์ (Redfield. 1991 อ้างถึงใน อรจิรา จะแรมรัมย์. 2545 : 54) ได้ศึกษา แรงจูงใจเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ศึกษากับนักเรียนเกรด 7 เป็นนักเรียนชายหญิง จำนวน 70 คน โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ และฐานะทางเศรษฐกิจ กำหนดแรงจูงใจออกเป็น 3 ประเภท รางวัล สำหรับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพียงกิจกรรมเดียว รางวัลผลของการปฏิบัติกิจกรรมได้ดีและไม่มี รางวัลพบว่าแรงจูงใจมีผลต่อการปฏิบัติให้เกิดความคิดสร้างสรรค์

จากเอกสารและงานวิจัยของในประเทศและต่างประเทศข้างต้นนั้น พอสรุปได้ ว่าการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาขึ้นได้โดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น การ เล่นิทาน กิจกรรมเกม ปริศนาคำทาย กิจกรรมทางศิลปะ การระดมพลังสมอง กระบวนการคิด โดยจัดสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ให้เหมาะสมกับวัยและความต้องการของเด็กในการศึกษา ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกวิธีให้เด็กทำชุดกิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่มโดยการระดมสมองจากสมาชิก ในกลุ่ม และสะท้อนออกมาเป็นภาพรวม และการเล่าเรื่องจากภาพ ซึ่งการวาดภาพในเด็กกระตุ้น ประชุมวัยเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี